

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X

Archivum Lithuanicum 18

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 18

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2016

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),
(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),
UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),
JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

DOC. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),
VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),
HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* (kalbotyra / linguistics),
PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),
JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Ona Aleknavičienė

Biblijos frazeologizmai Jokūbo Brodovskio rankraštyje

Litauische Sprichwörter und Rätsel o 9

Birutė Triškaitė, Žavinta Sidabraitė

Johannas Jacobas Quandtas tikrai mokėjo lietuviškai o 47

Philip Kraut

Jacob Grimm und die litauische Sprache –

II. *Etymologische Forschung im Deutschen Wörterbuch* o 89

Giedrius Subačius

Simono Daukanto *Istorijos žemaitiškos* (1828–1834)

rašybos lūžiai: diakritikai, geminatos, digrafai o 135

Mindaugas Šinkūnas

Kristus, Krystus, Christus, Chrystus ar *Cristus?*

Vardo rašybos raida XVI–XIX amžiaus raštuose o 185

Daiva Sinkevičiūtė

Lietuvių dvikamienių vardų trumpinių kilmės asmenvardžiai

ir jų kamienų užrašymo ypatybės Vilniaus naujųjų miestiečių

ir laiduotojų 1661–1795 metų sąrašė o 221

Reda Griškaitė

„Kasdienybės rašymas“ kaip provincijos intelektualų kūrybinės raiškos ženklas

(Šiaurių dvaro savininko Teodoro Narbuto pavyzdys) o 255

Tamara Bairašauskaitė

Bajorų žemvaldžių ekonominės ir socialinės minties trajektorijos:

rašytinis Antano Medekšos palikimas o 303

Giedrius Subačius, Pēteris Vanags

Žodis *valstybē* – Simono Daukanto pasiskolintas latvizmas o 337

Recenzijos (Reviews)

Birutė Kabašinskaitė

Recenzuojama: *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch* 1–3, 2015 o 375

Aurelija Tamošiūnaitė

Recenzuojama: Gijsbert Rutten, Marijke J. van der Wal, *Letters as Loot. A sociolinguistic approach to seventeenth- and eighteenth-century Dutch*, 2014 ○ 385

Liucija Citavičiūtė

Recenzuojama: Žavinta Sidabraitė (par.),
Kūdikių prietelius. Skaitinių vadovėlis, 2015 ○ 397

Jolanta Gelumbeckaitė

Recenzuojama: Bettina Bock, Maria Kozianka (Hrsg.),
Schleichers Erben. 200 Jahre Forschung zum Baltischen und Slawischen, 2014 ○ 405

Alma Braziūnienė

Recenzuojama: Roma Bončkutė (par.), *Vaclovo Biržiškos ir Petro Joniko susirašinėjimas (1948–1955)*, 2015 ○ 413

Akvilė Grigoravičiūtė

Recenzuojama: Francesco Zamblera, *Jidiš kalbos žodynelis*, 2015 ○ 421

Roma Bončkutė

Recenzuojama: Domas Kaunas, Audronė Matijošienė,
Vilija Gerulaitienė (par.), *Mažosios Lietuvos lietuviai Kanadoje. Išėjimo Jurgio Kavolio 1891–1940 metų dokumentinis paveldas*, 2015 ○ 425

Paulius V. Subačius

Recenzuojama: Darius Staliūnas (sud.),
Lietuvos erdvinės sampratos ilgajame XIX šimtmetyje, 2015 ○ 433

Nijolė Strakauskaitė

Recenzuojama: Vasilijus Safronovas, *Nacionalinių erdvių konstravimas daugiakultūriame regione: Prūsijos Lietuvos atvejis*, 2015 ○ 443

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Ernesta Kazakėnaitė

Glaustai apie pirmosios Biblijos latvių kalba vertimo istoriją ○ 451

Ona Aleknavičienė

Gotfrydui Ostermejeriui – 300 metų ○ 469

Daiva Kardelytė-Grinevičienė, Dalia Kiseliūnaitė

Tarptautinė konferencija, skirta Georgo Wenkerio sakinių vertimams į užsienio kalbas ○ 479

Regina Venckutė

In memoriam: Algirdas Sabaliauskas (1929–2016) ○ 483

Reda Griškaitė

Lietuvos istorijos institutas, Vilnius

„Kasdienybės rašymas“ kaip provincijos intelektualų kūrybinės raiškos ženklas (Šiaurių dvaro savininko Teodoro Narbuto pavyzdys)

1. ĮVADAS. Veikalo *Dzieje narodu litewskiego* (toliau – *DNL*)¹ autoriaus Teodoro Narbuto (Teodor Mateusz Ostyk-Narbutt, 1784–1864) vadinamosios ūkinės tematikos kūriniai – priešingai negu istorinė ar grožinė kūryba – iki šiol nesulaukė atidesnio tyrėjų dėmesio. Žinoma, kai kurių šios srities Narbuto publikacijų – ypač knygos apie linų ir kanapių auginimą – tiesiog negalėjo nepastebėti etnologai². Todėl šį kūrinį minėjo tiek Pranė Dundulienė, tiek Angelė Vyšniauskaitė³. Pastaroji, studijos apie valstietiškas linininkystės Lietuvoje tradicijas autorė, Narbuto pateiktus duomenis vartojo gana plačiai. Dar viena Narbuto publikacija – ši kartą net iš mūro istorijos srities – apie naują plytų formavimo būdą ristuvu („valcu“) – patraukė architektūros istoriko Vytauto Levandausko dėmesį⁴. Tačiau visus šiuos tyrėjus domino tik konkrečios Narbuto aprašytos praktikos, o ne šios srities kūryba kaip reiškiny. Pastarųjų metų etnologų tyrimuose Narbuto publikacijos neminimos visai⁵. Galbūt prie tokios užmaršties prisidėjo ir tai, kad minėtieji *DNL* autoriaus darbai nebuvo įtraukti į Vacio Milius sudarytą lietuvių etnologijos bibliografiją (tiek Vyšniauskaitė, tiek Milius Narbuto, kaip ir kitų XIX amžiaus pradžios autorių darbus, traktavo ne kaip tyrimus, bet tik kaip etnografinius šaltinius)⁶.

Šio straipsnio tikslas – ne tik dar kartą priminti šį savitą rašytinį Narbuto palikimą, bet ir pažvelgti į jį kaip į dar vieną šio istoriko kūrybinės raiškos formą: kūrybą, kurią Vladislovas Sirokoplė, charakterizuodamas Imperatoriškojo Vilniaus universiteto (toliau – Vilniaus universitetas) auklėtinio, profesionalaus dvarų ekonomo, rašytojo, publicisto, šbravco ir laisvojo mūrinių Jono Boguslavo Richterio (Jan Bogusław

1 Narbutt 1835, 1837–1841.

2 Narbutt 1833.

3 Dundulienė 1982, 19–20; Vyšniauskaitė 1977, 8, 25, 68, 97, 129 ir kt.; Vyšniauskaitė 1994, 128.

4 Levandauskas 2012, 120–122.

5 Čepienė 2008.

6 Milius 2001.

Rychter, 1787–1854) darbus, taikliai pavadino „grynai dvarininkiška“ („czysto ziemiańska“)⁷. Taip galėtume apibūdinti ir šios srities Narbuto darbus, kuriuose susipina ūkinis, socialinis, filantropinis ir patriotinis aspektai. Daugiausia dėmesio šiame straipsnyje bus teikiama svarbiausiam vadinamosios ūkinės tematikos Narbuto darbui – minėtajai studijai apie linų ir kanapių auginimą, tačiau nebus pamiršti ir smulkesni rašiniai periodinėje spaudoje. Kartu bus mėginama aiškintis, ar šiuose iš pažiūros proziškuose tekstuose jau galima išvelgti ir istoriko aspiracijas, t. y. būsimą veikalo *DNL* autorių. Ir tai didžiausia šio rašinio intencija ir intriga⁸. Maža to, toks tyrimas galėtų būti naudingas tiek XIX amžiaus pirmosios pusės dvarininko kasdienybės rekonstrukcijai, tiek apskritai tokios tematikos kūrybos populiarumo genezės paieškoms. Narbutas čia anaipol nebuvo vienišas – prisiminkime kad ir chrestomatinius tapusius Kiprijono Nezabitauskio, Simono Daukanto ar Simono Stanevičiaus vardus.

2. ŠIAURIŲ DVARO APLINKA.

2.1. ŪKINĖ IR DEMOGRAFINĖ STATISTIKA. (Žr. 1 pav.) Statistinių duomenų apie Šiaurių dvarą galime rasti dviejose archyvinėse bylose: pirmoji datuota 1846–1847 metais (abu šiame rinkinyje įsegti dokumentai rašyti 1846 metų lapkričio 15 dieną, tačiau byla suformuota 1847 metais)⁹, antroji užvesta po šešiolikos metų, 1863-iaisiais, o baigta 1874 metais¹⁰. Pirmojoje visi dokumentai pildyti tik Narbuto ranka, antrojoje – daugiausia imperinių valdininkų, nes tai duomenys apie Šiaurių dvaro sekvestrą. Turint galvoje šių bylų chronologines ribas daugiausia dėmesio bus teikiama pirmajai.

Taigi, kaip rodo Narbuto surašytas dokumentas „Статистическая въдомость || объ имѣніи Шаврахъ“, Šiaurių (Szawry *vel* Шаври *vel* Шавры) dvaras, kurį sudarė palivarkas ir trys baudžiaviniai kaimai – Šiauriai, Majakai (Majaki *vel* Маяки) ir Nočia (Nacza *vel* Нача) – tada priklausė Vilniaus gubernijai (iki 1843 metų – Gardino gubernijai), Lydos apskrčiai. Nuo gubernijos centro Vilniaus buvo nutolęs 84, nuo apskrities centro ir Nemuno upės – 50, o nuo Gardino–Vilniaus pašto kelio – 28 varstus (vienas varstas – 1066 metrai)¹¹. Visas dvaro plotas – 860 dešimtinių (viena dešimtinė – 1,0925 ha) žemės, iš kurių 308 priklausė dvarininko palivarkui¹². Dviem dešimtims valstiečių ūkelių buvo priskirta 292 dešimtinės ariamosios žemės, savo ruožtu paties dvarininko reikmėms – 110 dešimtinių¹³. Per dvarą tekėjo Rodūnios upelis. Prie vieno į šį upelį įtekančio šaltinio buvo iškastas tvenkinys. Narbuto valdose buvo ir

7 Syrokomla 1855, 25. Taip pat žr. Syrokomla 1859, 25.

8 Už geranorišką pagalbą rašant šį straipsnį esu dėkinga etnologei Auksuolei Čepaitienei.

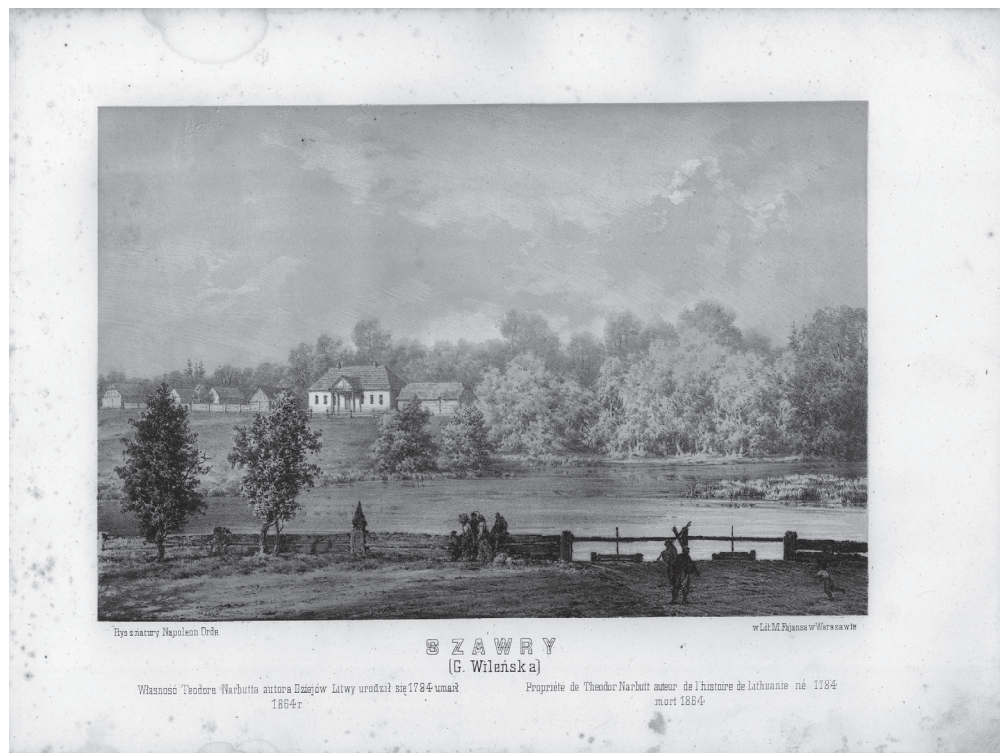
9 *Статистическія свѣдѣнія о || имѣніи. Шавры Оедора || Нарбута*, [1846–1847].

10 *Дѣло По управленіи имѣніемъ Шавры || Помѣщика Лидскаго Уѣзда Оедора Нарбута*, [1863-08-08–1874-11-29].

11 Нарбутъ 1846-11-15a, 3r.

12 Po 1861 metų reformos Narbuto šeima išsaugojo 384 dešimtines dvaro žemės – kita buvo išdalinta buvusiems baudžiaviniams valstiečiams. Žr. *Дѣло По управленіи имѣніемъ Шавры || Помѣщика Лидскаго Уѣзда Оедора Нарбута*, [1863-08-08–1874-11-29], 145v.

13 Нарбутъ 1846-11-15a, 3r–3v.

1 pav. Šiaurių dvaras. Napoleono Ordos piešinys. Maksimiliano Fajanso litografijos spaustuvė. XIX amžiaus pirmoji pusė; 28,5 × 37,8 (19,7 × 28,8); Lietuvos dailės muziejus: G-15039/114

smuklė, ir vietos reikmėms vandens malūnas. Per dvarą ėjo kelias iš Nočios į Eišiškes¹⁴. Priešingai nei kiti dvarai, geometrinio plano (žemėlapis) Šiauriai neturėjo (tai fiksuota dvaro statistinio aprašymo byloje), ir šis faktas – turint galvoje ne tik architektūrinius, bet ir kartografinius karo inžinieriaus Narbuto gebėjimus – kiek glumina.

Žemės būta gana derlingos, bet labai akmeningos. Trūko ir miško, todėl medieną – tiek kurui, tiek statybų reikmėms – reikėdavo pirkti. Žemės apdirbimo sistema – trilaukė. Dirva buvo apdirbama paprastu dviejų jaučių traukiamu arklų ir vieno arklio tempiamomis akėčiomis. Dvarininko palivarke buvo sėjami kviečiai, rugiai, avižos, žirniai, grikliai, augintos ir bulvės, taip pat linai bei kanapės: „Экономія и Крестьяне сѣють ленъ || и коноплю, и управляютъ табакъ || [5r] равно и протчїе огородонныя производѣ||нїя, но только на мѣстную надо||бнѣность“¹⁵. Tas pat – ir valstiečių ūkiuose. Palivarko gyvulių ūkį sudarė 30 raguočių, 10 arklių ir 15 avių¹⁶.

14 Нарбутъ 1846-11-15a, 3v.

15 Нарбутъ 1846-11-15a, 4v-5r.

16 Нарбутъ 1846-11-15a, 3v-4r.

Visus užaugintus grūdus Narbutas parduodavo Vilniuje, o dvaro valstiečiai – Eišiškėse¹⁷. Nei gyvuliais, nei daržovėmis neprekiavo, todėl pajamų gaudavo tik iš žemdirbystės: „Мѣстной доходъ, состоитъ только отъ землядѣлія и соста||вляеть среднимъ числомъ 1535. руб. 85 копѣ. серебромъ. || Другихъ статей доходовъ не находится“¹⁸. Valstiečiai taip pat neturėjo jokio kito papildomo uždarbio. Dvare gyveno tik batsiuovys ir kalvis: „Въ имѣніи мастеровыхъ кромѣ || сапожника и Кузнеца, другихъ нетъ“¹⁹. Magazino su grūdų atsargomis Šiaurių dvare nebuvo, tačiau dvarininkas prisiėmė visišką atsakomybę už tai, kad nederliaus metais valstiečiai nebadaus: „Обезпеченіе крестьянъ по продовольствію и || обѣспеченію полей помѣщикъ принялъ || на свою старательность“²⁰. Dvaro šeimininkas „būdžiavinėms sieloms“ padėdavo sumokėti ir visus mokesčius valstybei (žr. 2 pav.).

Kaip rodo 1846–1847 metų byloje įsegta visų trijų Narbuto kaimų gyventojų registras „Посемейный Списокъ || Крестьянамъ тягольнымъ, съ означеніемъ || ихъ домашняго народонаселенія, имущества, || количества отвѣденной Земли для хозяйства || и всехъ повинностей, какими они обязаны || за данную землю“²¹, Šiaurių kaime tada būta 14 kiemų, kuriuose gyveno 93 valstiečiai (49 vyrai ir 44 moterys), savo ruožtu Majakuose buvo 5 kiemai su 35 (16 vyrų ir 19 moterų), o Nočioje – 3 kiemai su 23 baudžiavinėmis sielomis (16 vyrų ir 7 moterys). Taigi 1846 metais Narbutas buvo atsakingas už 151 baudžiauninką. Visi be išimties buvo Romos katalikai. Populiariausios Šiaurių dvaro valstiečių vyrų pavardės – Januškevičius (Янушкевичъ), Jarmalavičius (Ярмолевичъ), Kučinskas (Кучинскій), Motieka (Матейко), Nekrevičius (Некревичъ), Sadauskas (Садовскій), Svidziukevičius (Свидзюковичъ), Šimkevičius (Шимкевичъ) ir Zdaniukevičius (Зданюкевичъ).

Prievolės tokios pat kaip ir kituose dvaruose, tik lažas kiek švelnesnis: „Барщина взимается съ крестьянъ по возможности, || безъ принужденія къ лишнему, а неотбытая по || причинѣ болезни или другого неудобства въ предѣ не||зачитывается. || Наряды барщины пѣшіе или упряжные дѣлаются по на||добности, какъ востребуеть работа“²². Moterys dvarininko palivarko daržuose pavasarį privalėdavo sodinti daržoves, o rudenį – derlių nuimti. Savo ruožtu vyrams buvo privalu eiti sargybą ir valyti kaminus. Šiaurių valstiečiai atlikdavo ir valstybines prievoles: ėjo į rekrūtus, taisė pašto kelius, pražygiuojančią kariuomenę aprūpindavo „furmankomis“, t. y. vežimais, ir kt. Visas pastarąsias prievoles atlikdavo pagal pačių nusistatytą tvarką. Žinoma, ne visi dvaro gyventojai buvo darbingi. Štai 1846 metais Šiaurių kaimo gyventojai Marinai Svidziukevičienei (Марина Свидзюкевичъ) buvo aštuoniasdešimt dveji metai, o Majakų kaimo gyventojai Kotrynai Šiškevičiūtei (Кася Шишкевичъ) – vos vieneri²³.

Kaip ir kituose dvaruose, taip ir Šiauriuose valstiečiai neišvengdavo bausmių. Narbutas jas apibūdino lakoniškai: „За проступки подвергаются крестьяне наказа-

17 Нарбутъ 1846-11-15а, 5r.

18 Нарбутъ 1846-11-15а, 12v.

19 Нарбутъ 1846-11-15а, 6r.

20 Нарбутъ 1846-11-15а, 5v.

21 Нарбутъ 1846-11-15b.

22 Нарбутъ 1846-11-15а, 12v.

23 Нарбутъ 1846-11-15b 7v, 10v.

Статистическое описание
 общины Шабрало.

Статистическое
 описание
 общины

§. 1. Шабрало принадлежит к Виленской губернии,
 Шабранскому уезду, 3^ю волости. — Это помещичья община: от
 уездного города Шабрава 8^{1/2} в, от уездного центра
 80, от губернской столицы 30, от норманской дороги и
 от города 6^{1/2} в, от Вильны 28, в 18 в.

Состав общины административного управления
 в административном отношении, заключается три деревни на
 1000 душ, принадлежащих помещику, а именно: Шабрало
 на 320 душ, 40 мужиков и 16 женщин, по 2 души;
 Малеши: 320 душ, 17 мужиков и 17 женщин, по 2 души
 Стари: 320 душ, 7 мужиков и 9 женщин, по 2 души,
 но по какому-то случаю записаны 2 души.

Примечание. Малеши принадлежат к Шабранскому
 по губернскому делению и административному делению, как и 20.

§. 2. Состав общины
 по числу
 душ

Помещичья община Шабрало принадлежит к Виленской губернии,
 Шабранскому уезду, 3^ю волости. — Это помещичья община: от
 уездного города Шабрава 8^{1/2} в, от уездного центра
 80, от губернской столицы 30, от норманской дороги и
 от города 6^{1/2} в, от Вильны 28, в 18 в.

По какому-то случаю записаны 2 души.

Общая численность населения общины	402 души.
— из коих помещичья	— 276 —
— над государственным	— 97 —
— из коих дворянским	— 30 —
— из коих и купеческим	— 34 —
— из коих крестьянским	— 21 —

По какому-то случаю записаны 2 души.

Всего численность населения общины	58 ^{1/2} душ.
Земли помещичья	— 292 —
— из коих помещичья	— 126 —
— над государственным и купеческим	— 17 —

2 pav. Teodoro Narbuto ranka rašyto statistinio Šiaurių dvaro
 aprašymo fragmentas. Šiauriai, 1846-11-15;
 LVIA: f. 394, ap. 4, b. 28, 3r; 35 × 21,8

259 „Kasdienybės rašymas“
 kaip provincijos intelektualų
 kūrybinės raiškos ženklas
 (Šiaurių dvaro savininko
 Teodoro Narbuto pavyzdys)

ніями: || а именно насрамленіємъ, тюрмою и телеснымъ²⁴ || умѣреннымъ наказаніємъ по мѣрѣ важности преступленія²⁵. Svarbiausias žodis šiame sakinyje – „умѣреннымъ“. O visą bylą reziumuoja šis sakinys: „Сіе имѣніе есть наследственное по предкахъ и родите||ляхъ, находится въ непосредственномъ управленіи || самого отчизника“²⁶. Taigi Šiauriai – ne tik labai senas, tėvoninis, Narbutų giminės lizdas, bet ir paskutiniojo paveldėtojo itin rūpestingai prižiūrimas dvaras.

2.2. ЕМОЦИНĖ АТМОСФЕРА. Dažno to meto vidutinio dydžio dvaro ūkinį gyvenimą šiandien galime rekonstruoti tik iš tokių statistinių dokumentų. Labai retai turime galimybę atkurti kitą, ne mažiau svarbų, to gyvenimo dėmenį – emociinę aplinką. Gausus Teodoro Narbuto epistolinis palikimas Šiaurius šiuo atžvilgiu daro išskirtinius. Nes greta mokslinės korespondencijos *DNL* autorius paliko ir pluoštą kasdienių laiškų, rodančių, kad net ir išsilavinusiam, gerai gamtos dėsnius išmanančiam ir ūkio naujovėms imliam dvarininkui derinti kūrybą ir buitį buvo ne tik kad sunku, bet ir labai sunku. Visas įtampų rezginys bene geriausiai atsispindi laiškuose dviem artimiems Narbuto bičiuliams – gydytojui, bibliotekininkui ir visuomenės veikėjui Anicetui Renjė (Anicety Renier *vel* Renjer *vel* Regnier, 1804–1877) ir istorikui, archeologui, rašytojui, leidėjui ir visuomenės veikėjui Adomui Honorijui Kirkorui (Adam Honory Kirkor *vel* Jan ze Sliwina, 1818–1886). Ši beveik ketvirtį amžiaus rašyta korespondencija (laiškai Renjė datuoti 1840–1846²⁷, o Kirkorui – 1843–1864 metais²⁸) rodo, kad greta malonių buitinių rūpesčių, tokių kaip naujo sodininko paieškos, pirties ar net saldainių fabrikėlio statymas, buvo ir sudėtingų problemų – badas, mokesčiai ir rekrūtai, artimųjų ir kaimynų mirtys, pinigų stygius, gaisrai ir nuolatinės grumtynės su gamta – žemumoje, nemiškingoje teritorijoje įsikūrusį dvarą alino jeigu ne sausra, tai baisios liūtys. O tai reiškė tik viena – kad nebus duonos. Štai klasikinis Narbuto laiško fragmentas: „Względem książek co piszesz, takoz pięknie i zgustem, ale mnie nie idzie o nie, bo *Musae sine pane silent*, to jest, pieniądz człowiekowi potrzeby na chleb. Zboże przepadło, pognilo, włościanie głodu już poczynają czuć uwerturę, podatki, rekrut i t. d.“²⁹ Ir kitas, vos ne identiškas pirmajam: „Nie uwierzysz, jakie szkody deszczu u nas porobiły. Łąki zalane, siana nie mamy, jarzyna, owies, groch, gryka w polu pożęte stały przez sześć tygodni, pogniłe zwieźli. Kartofli mało zebrałiśmy. Głód pewny dla biednych kmieci naszych. Więc trzeba robić zapas chleba, a sprzedać nie ma czego“³⁰. Arba štai toks: „Wyprawiłem trochę zborza do Wilna, bo zupełnie brak u nas kruszcu i wiele potrzeb obarcza gospodarskie życie. [...] Podatki i karczmy niezmiernie upustoszyły kieszeń, a do tego zdanie rekruta do 15 czerw[onych] zł[otych] kosztowało każdego“³¹. 1843 metų balandį, per Šv. Jurgio atlaidus, Narbutas pats vyko į Vilnių, į mugę, žydams bukinistams įsiūlyti nors kelis *DNL* egzempliorius: „Wybieram się na jarmark do Wilna jak tylko kieszeń

24 Žodžio galas taisytas.

25 Нарбутъ 1846-11-15a, 12v.

26 Нарбутъ 1846-11-15a, 12v.

27 Narbutt 1887; Narbutt 1888.

28 Narbutas 1843–1864.

29 Narbutt 1887, 490 (1840-07-03).

30 Narbutt 1888, 265 (1840-10-20).

31 Narbutt 1888, 331 (1842-12-20).

opatrę lepij, bo dziś coś lekka bardzo. Wezmę z sobą kilka jeszcze pozostałych egzemplarzy *Dziejów*, czy nie uda się zbyć³².

Tos pačios problemos – ir korespondencijoje Kirkorui. Štai 1851 metų liepos pradžioje rašyto laiško fragmentas: „Strafzliwą kłęską grozi rok || bieżący, descze nieustanne, siana nie||możemy zebrać, zboże nieurodziło i || te gnije już na pniu³³. Głód wyraż||nie każe się oczekiwać³⁴. Arba dar ekspresyvesnis, rašytas 1854 metų kovą: „U nas śniegu po uszy, a chleba niema || ani kasa u biednych, a leniwych wło||ścian, im kiedy dziesięć ziaren urodzaj || nieda, głód cierpia, o temu już latek || pięć podobno!!!³⁵ Panašios nuotaikos ir po dvejų metų: „U nas kłęska na oziminę, jakies gašienice podziemne || do sczętu ruń wyjadają, tak że gołe zagony || na całych morgach. – Będzie znowu głód³⁶. Žinoma, kūrybiniam darbui trukdė ir nuolatiniai teismo procesai – bylinėjimasis su kaimynais ir net giminaičiais.

Ir čia pat – skaitymas, rašymas, kolekcionavimas. Todėl Narbuto epistolikoje – didžiuliai kontrastai ir minčių raizginiai. Čia sakinys apie mirtį ir badą, o čia kitas – apie tai, kad labai reikėtų įsigyti tik ką išėjusius pirmuosius Juozapo Ignacijaus Kraševskio veikalo *Wilno od początków jego do roku 1750* (1–4, Wilno, nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1840–1842) tomus³⁷. Čia apie Alberto Vijūko-Kojalavičiaus herbyną ir Gedimino skeptrą, o čia – apie sočiąją Rumfordo sriubą, kurią virs badaujantiems Šiaurių valstiečiams³⁸. Arba štai toks nuolatinę psichologinę įtampą iliustruojantis, tiesiog fantasmagorinis laiško Renjė fragmentas:

Małego Turskiego nie było komu leczyć; Kozłowski synapizmami i pijawkami dobił. Jeżeli do księdza Bobrowskiego zdarzy się sposobność przez p[ana] Parczewskiego trafić, należy zrobić zapytanie: „Czy ma wydanie Michelona Litwina, egzemplarz przez jego samego kupiony w Rzymie po jakimś kardynale?“ Nacewicz mi o tém doniós³⁹.

Toks pat minčių chaosas – ir kitame svarbiame egodokumentiniame šaltinyje – Narbuto užrašų knygelėje⁴⁰. Ir čia plunksna šuoliuoja nuo padavimo apie Eišiškių miestelį ir jotvingių istorijos iki kasdienių meteorologinių stebėjimų ir grūdų kainų.

3. „PAPIER JEST ROLA, A PIÓRO PŁUGIEM“.

3.1. RAŠYMO PASKATOS. „Popierius – tai dirva, plunksna – tai plūgas“ („Papier jest rolą, a pióro pługiem“) – tokius žodžius Vladislovas Sirokomlė rado užrašytus viename po Jono Boguslavo Richterio mirties likusiame rankraštyje ir džiaugėsi, kad šis dvarininkas-literatas savo žemės labai vienodai gerai dirbo ir plunksna, ir plūgu („I pługiem i piórem pracował na korzyść roli“)⁴¹. Tą patį būtų galima sakyti ir apie Teodorą Narbutą. Arti ne „tik plūgu“ šiuos vyrus skatino ne viena priežastis. Čia galėjo būti „kaltas“ tiek Vilniaus universitetas, kurio profesūra savo auk-

32 Narbut 1888, 334 (1843-04-21).

33 Raidė *n* taisyta?

34 Narbutas 1851-07-09, 94r.

35 Narbutas 1854-03-11, 46v.

36 Narbutas 1856-10-06, 174v.

37 Narbut 1888, 264 (1840-10-02).

38 Narbut 1888, 358 (1844-04-22); 394 (1845-02-15); 395 (1845-03-04); 429 (be datos).

39 Narbut 1888, 295 (1840-11-24).

40 Narbutas [1851–1861].

41 Syrokomla 1855, 25. Taip pat žr. Syrokomla 1859, 25.

lėtinius mokė niekada nepadėti plunksnos į šalį – kad ir kaip pasisuktų likimas, tiek slaptos ir pusiau slaptos draugijos – pirmiausia šubravcai ir laisvieji mūrininkai. Tiek pirmieji, tiek antrieji rodė rūpestį krašto pažanga – ragino perimti ūkines ir technologines užsienio patirtis, patiems eksperimentuoti ir savo žinias skleisti ne tik draugijose, bet ir spaudoje. Tiek pirmieji, tiek antrieji nuolat pabrėždavo ir rūpestį savo artimu, ypač silpnesniu ir vargstančiu. Maža to, tai vadino šventa pareiga. Priešingai nei Richterio, Narbuto dalyvavimas masoniškų organizacijų veikloje nėra dokumentuotas. Vienintelis – nors ir gana solidus – įrodymas apie Narbuto ryšius su laisvųjų mūrininkų ložėmis yra tik šiandien Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugoma stiklinė su išgraviruotu įrašu „Teodor Narbutt“ ir metais – „1817“; stiklinė su masoniška simbolika: stalas, ant jo padėti žvakidė, teleskopas, kaukolė su skriestuvu, kalavijas, kampainis, akacijos šakelė, svarstyklės⁴². Tačiau kad ir kokie menki būtų konkretūs įrodymai, atidesnis, „kontekstinis“, žvilgsnis į Narbuto biografiją, ypač jo ankstyvasias publikacijas – tiek turinį, tiek spausdinimo vietą, rodo, kad šubravcu ir laisvuoju mūrininku tiesiog „negalėjo nebūti“.

Skleisti pažangą, rašyti apie ūkininkavimo patirtis, maža to, eksperimentuoti ir rašyti patiems originalius darbus, o ne versti užsienio autorių kūrinis („W przekładach nie są one zastósowane do naszej prowincyi“)⁴³, aktyviai – galbūt net dar aktyviau – raginama ir po 1822-ųjų, t. y. jau uždarius slaptąsias draugijas. Dar stipriau skleidžiama pamatinė mintis, kad rūpestis žemės ūkiu – tai ir rūpestis viso krašto gerove. Vis labiau ryškėja ir patriotinis ūkininkavimo, o kartu – ir *rašymo apie tai*, motyvas: nors nereikia atmesti kitų šalių patirties, Lietuvoje negalima ūkininkauti „tik vokiškai“, „tik šveicariškai“, „tik prancūziškai“, „tik angliškai“: „jest równie nietrafne i szkodliwe dla nas, jak byłoby dla mieszkanców pomienionych obcych krajów, jeśliby całkiem po litewsku gospodarować chcieli“⁴⁴. Raginama „šventai“ saugoti ir fiksuoti autentiškas savojo krašto ūkininkavimo patirtis: „to co w naszym gospodarstwie było dobrém, święcie zachować należy“⁴⁵. Visas šias programines mintis Richteris išdėstys 1841 metais paskelbtame leidybiniame reklaminiame prospekte savo svarbiausiam, tačiau dėl kol kas neįvardintų priežasčių taip ir neišspausdintam veikalui *Zasady gospodarstwa wiejskiego z zastosowaniem ich do Litwy*⁴⁶. Žvelgiant plačiau, Richterio mintys labai siejasi su jo pirmtako – Lietuvos dirvų tyrėjo, žemdirbystės ir sodininkystės mokytojo Bartolomėjaus Dzekonskio (Bartłomiej Dziekoński, 1764–1801) – ūkinėse knygose skleidžiamomis mintimis. Greta labai praktinių ūkinių patarimų čia yra ir bendresnių digresijų, kuriose išreiškiamas rūpestis krašto ateitimi. Dzekonskio knygų būta ir Šiaurių dvaro bibliotekoje⁴⁷.

Taigi Narbuto dėmesį kaip tik tokiai kūrybos tematikai galėjo skatinti visa aplinkybių samplaika – palanki atmosfera visuomenėje, igimtas smalsumas, aistra mokslui, pribloškiantis universalumas – nuo Horacijaus vertimų iki architektūrinių bažnyčių projektų, narystė filantropinėse draugijose ir tiesiog ūkinis dvarininko išskai-

42 Klimavičius 1989, 38; Būčys 2009, 150 (45).

43 Rychter 1841, [b. p.].

44 Rychter 1841, [b. p.].

45 Rychter 1841, [b. p.].

46 Rychter 1841.

47 Narbutt [~1811], 195v, Nr. 38.

45

122

Najtaskauszy Panie.

Ostatni list szanownej jego ręki miałem honor odebrać, pód datą 20 kwietnia pisany. Czasu zbyt krótko było do głós i wpięty uścisnianie potrzebujazę wsparcia, którego i uciekai i własny interes gospodarski, admoaić nie do zwałajaz. Z drugiej strony nieodrucić pód lala stare i bran finansowy, trzymajaz, wiódnie na u' zaiipie domowej zagrody. - Wzietak kaidy kedyj przydzie wymszyć do miuska chci'by jedyne sta pódnowienia olobi'cie przyjauit i taskauszy. Spadziwam wie my wyprawoi zabrania dziei na uakajaz, wilno aglądai.

Moja najuni'ci'ze uatony obajze
Panstwa dobi: takymy uszywy
domowai etega Warbalt

1854. Maja 30
Tauszy

3 pav. Teodoro Narbuto laiškas Adomui Honorijui Kirkorui.

Šiauriai, 1854-05-30;

LVIA: f. 1135, ap. 11, b. 9, 122r; 20,4 × 12,9

263 „Kasdienybės rašymas“
kaip provincijos intelektualų
kūrybinės raiškos ženklas
(Šiaurių dvaro savininko
Teodoro Narbuto pavyzdys)

čiavimas. Pastarasis dëmuo – taip pat labai svarbus. Tai bene geriausiai iliustruoja šie Narbuto žodžiai Kirkorui: „Czasy || zbyt krytyczne bo głód cierpiący włościanie || potrzebując wsparcia, którego i ludzkość i || własny interes gospodarski, odmówić niedo||zwalają“⁴⁸ (žr. 3 pav.). Be baudžiavinio valstiečio darbo rankų Šiaurių dvaras negalėjo gyvuoti kaip ūkinis vienetas. Tačiau būta ir kito išskaičiavimo – nuo materialinės ir psichologinės dvaro gerovės priklausė ir intelektualinio darbo gerovė.

3.2. STRAIPSNIAI ŽURNALE *DZIENNIK WILEŃSKI*. 1828–1830 metais Vilniaus periodinėje spaudoje, o tiksliau – žurnale *Dziennik Wileński* (toliau – *DW*), Teodoras Narbutas išspausdino bent dešimt ūkinės tematikos rašinių. Žinoma, šie duomenys gali būti ne visai tikslūs, nes Vilniaus šubravcai – visada, o masonai – beveik visada (šiam rašinyje ir toliau bus laikomasi nuomonės, kad Narbutas minėtosioms draugijoms *priklausė*) savo tekstus skelbdavo anonimiškai. Šiaip ar taip, ir iš tų faktų, kuriuos žinome dabar, galima teigti, kad buvo vienas aktyviausių vadinamosios dvarininkiškos literatūros atstovų. Juolab kad dar vieną stiprų impulsą taip aktyviai reikštis šios tematikos spaudoje davė 1827 metais laimėtas Vilniaus universiteto skelbtas konkursas apie naujų linų ir kanapių auginimo ir apdorojimo metodus⁴⁹. Kaip tik šiai problemai skirtas ir pirmasis šiandien mums žinomas ūkinės tematikos Narbuto rašinys (žr. 4 pav.).

1827 metais *DW* (o netrukus ir atspaudu) pasirodė daug šurmulio visuomenėje sukėlęs Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotojo, gamtininko Norberto Alfonso Kumelskio (Norbert Alfons Kumelski, 1802–1853) rašinys apie dviejų prestižinių Prancūzijos mokslo draugijų – Paryžiaus karališkosios mokslų akademijos („Société Royale Académique de Paris“) ir Menu, mokslų ir grožinės literatūros ateneumo („Athénée des Arts, Sciences et Belles-lettres“) – labai palankiai įvertintą prancūzo ūkininko ir išradėjo „pono Laforesto“ („P. Laforest“) sukonstruotą mašiną linams ir kanapėms apdoroti be mirkymo⁵⁰. Šis įrenginys buvo eksponuojamas Luvre, Prancūzijos pramonės pasiekimų parodoje, kur sulaukė ir karališkosios šeimos dėmesio, kaip tausojantis žmonių ir gyvūnų sveikatą, ypač tose vietovėse, kuriose stinga vandens. Laforesto mašiną buvo įsakyta pastatyti visuose valstybiniuose dvaruose⁵¹. Kumelskis prie savo rašinio pridėjo ir šio naujojo įrenginio brėžinį (žr. 5 pav.).

Publikacija kaipmat patraukė ir Narbuto dėmesį⁵². Tačiau priešingai nei Kumelskis, 1828 metų sausio 4 dieną Šiauriose rašytame straipsnyje gana skeptiškai pažvelgė į naują prancūziškąją išradimą: nors tikino, kad netrukus pasidirbdins ir išmėgins šią mašiną ir savo dvare, jau brėžinyje matė ne vieną technologinį trūkumą. Sakėsi esąs šios srities ekspertas ir pats Šiauriose yra ne kartą bandęs apdoroti linus be mirkymo:

Zatrudniając się od niemałego czasu gospodarstwem lnianém, i robiąc rozmaite doświadczenia, tak na własnych, jako też na cudzych odkryciach oparte, znam należyćie korzyści z podobnego wyrobku; sam wyrabiałem nie raz i rozmaicie bez moczuły włókna, przeto wiem dobrze o kosztach i trudnościach w tém przedsięwzięciu⁵³.

48 Narbutas 1854-05-30, 122r.

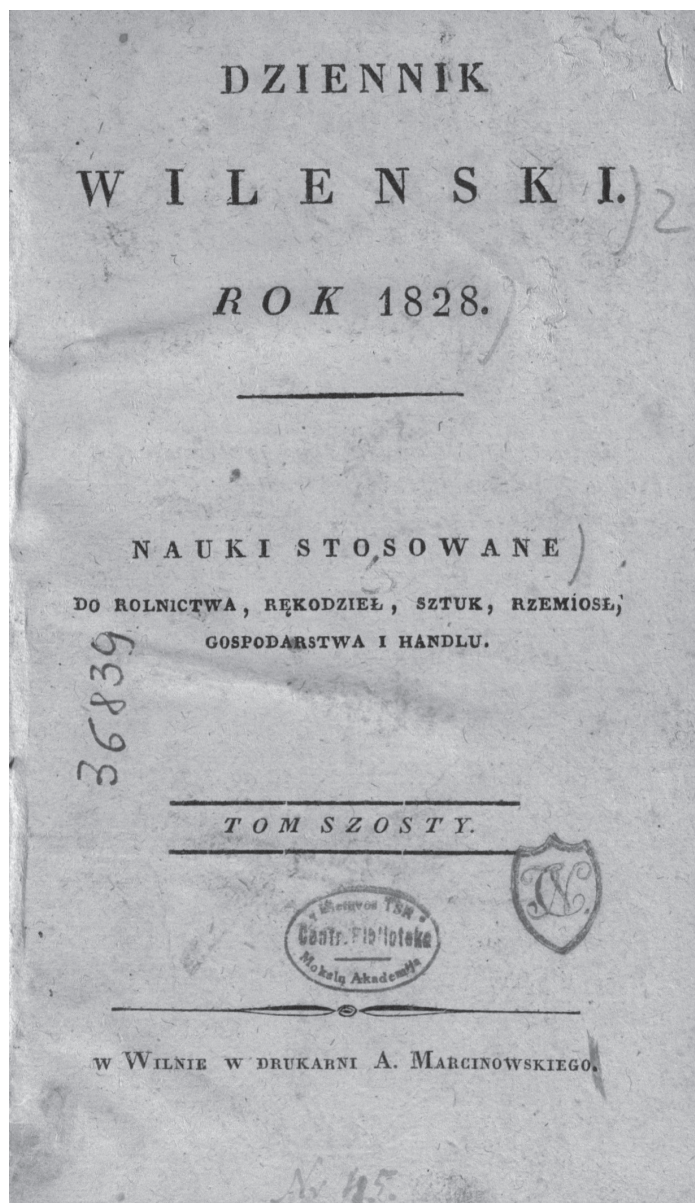
49 Plačiau apie tai žr. šio leidinio p. 279–284.

50 Kumelski 1827.

51 Kumelski 1827, 107.

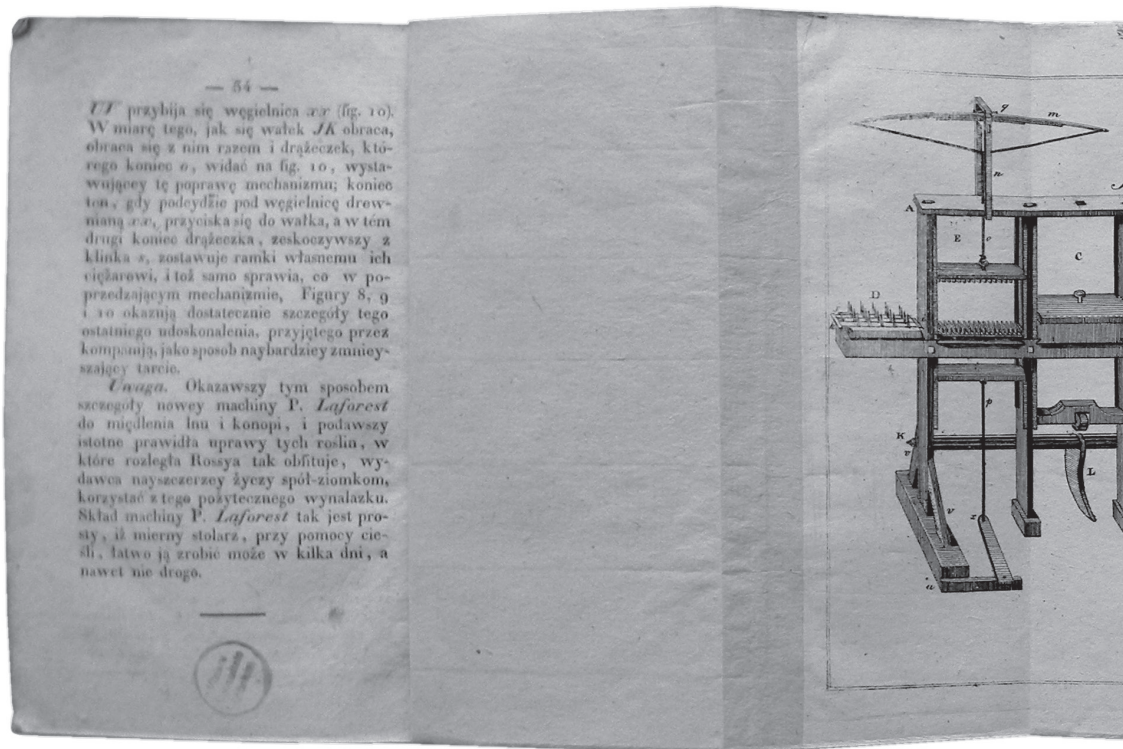
52 Narbutt 1828b.

53 Narbutt 1828b, 41.

4 pav. Teodoro Narbuto monograma puošto žurnalo *Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodziel, Sztuk, Rzemiosl, Gospodarstwa i Handlu* (6, 1828) egzemplioriaus, kadaise saugoto Šiaurių dvaro bibliotekoje, antraštinis lapas. Šiame numeryje buvo išspausdintas Narbuto straipsnis „Machiny do międlenia konopi i lnu Pana Laforesta“ (41–48); LMAVB RSS: P-1265/6/1828 (brūkšninis kodas 002 00118542 7); 18,6 × 21,3

265 „Kasdienybės rašymas“
kaip provincijos intelektualų
kūrybinės raiškos ženklas
(Šiaurių dvaro savininko
Teodoro Narbuto pavyzdys)

5 pav. Iliustracija Norberto Alfonso Kumelskio publikacijai „Opisanie maszyny do międlenia P. Laforest, z uwagami nad uprawą lnu i konopi, mających się wyrabiać za pomocą tej maszyny“ (Dziennik Wilenski. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodziel, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu 4, 1827), kurioje pavaizduota linų mynimo mašina; įklija leidinio gale, b. p.;
LMAVB RSS: P-1265/4/1827 (brūkšninis kodas 002 00118533 5); 19,4 × 38,8

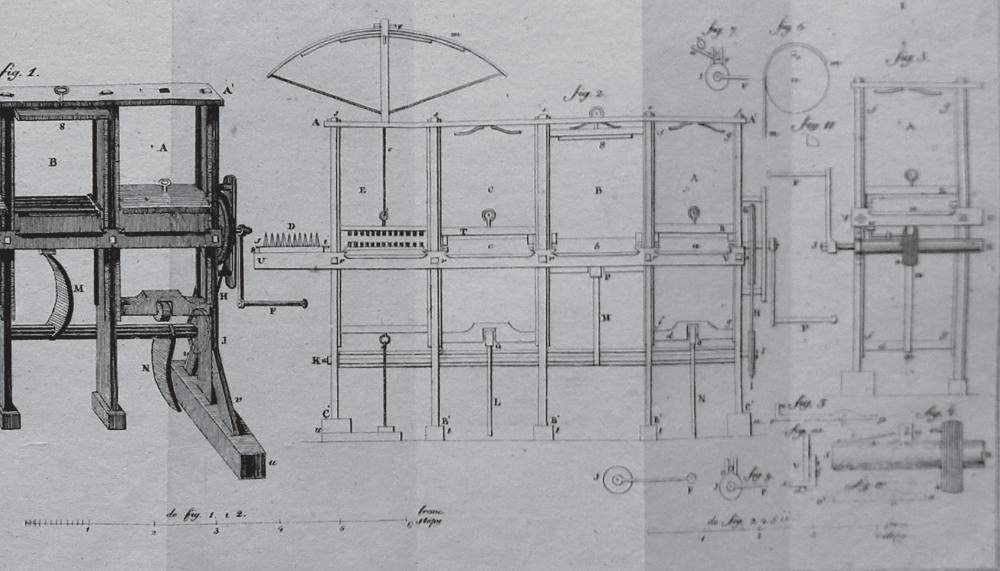
Tačiau apskritai Kumelskio publikaciją Narbutas įvertino palankiai – tikėjo, kad prancūziška technologinė naujovė ir Lietuvoje paakins eksperimentuoti: „Može przez to zachęcę kogo do naśladowania i uczynienia odkryć pożytecznych krajowi naszemu. Wszak powiadają: *więcey oczu lepiey widzą, aniżeli dwoje*“⁵⁴.

Vargu ar Narbutas galėjo nežinoti ir kitų, jau prieš dešimtmetį Vilniaus spaudoje skelbtų prancūzų ir anglų išradimų apie linų ir kanapių apdorojimo būdus be mirkymo, tačiau šių technologijų tada neaptarė⁵⁵. Neiškakė nuomonės ir apie dar vieną Europoje atgarsio sulaukusį išradimą – prancūzo „pono Lorillard“ („P. Lorillard“) sukonstruotą mašiną linams ir kanapėms kulti ir šukuoti⁵⁶. Tačiau dar tais pačiais 1828 metais pateikė viešumai savo apynių auginimo patirtis⁵⁷. Šį kartą ne tik aprašė

54 Narbut 1828b, 42.
55 Žr. Wolfgang 1818.

56 [Anonimas] 1830.
57 Narbut 1828c.

Macchina de Moltiplicazione P. Laforest.

konkrečias praktikas, bet ir išsakė nuogąstavimą dėl pernelyg drastiškų žemdirbystės permainų – ragino saugoti senąsias tradicijas; teigė, kad ir pats stengiasi laikytis šiam kraštui nuo seno būdingos ūkininkavimo dvasios: „Starąlem się, ile bydź może do ducha naszymy gospodarki stosować się^{58/59}. Šiame rašinyje jau galime apčiuopti ir Narbutą istoriką, atidų senųjų dokumentų skaitytoją:

U nas samych w Litwie od naydawniejszych czasow, aż do anarchiui wieku siedm-nastego, ogrody chmielowe były niepospolitym przedmiotem gospodarki; jakoto widzimy w dokumentach, zawieranych przy przechodzeniu posiadłości ziemskich z rąk do rąk, za wiek prawie piętnasty ściągające ślady piśmienne tego rodzaju, rzadko gdzie o tych to ogrodach nie⁶⁰ przypominają. Od czasu upadku rządu w kraju, gdy wiele gałęzi przemysłu gospodarskiego zaniedbanemi została, ogrody chmielowe zupełnie prawie w zaniechanie poszły⁶¹.

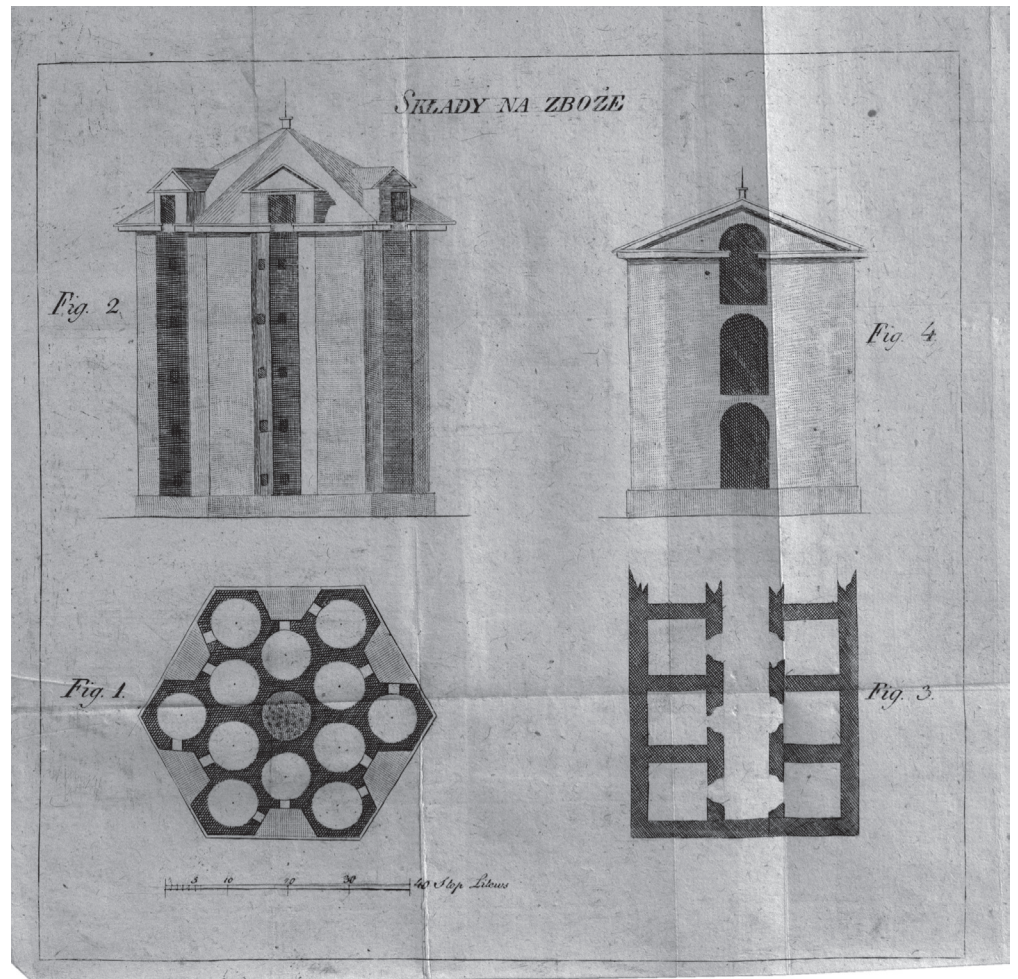
Istorinių faktų neužmiršo net ir iš pirmo žvilgsnio visai „proziškame“ taip pat 1828 metų rugsėjo 15 dieną Šiauriose rašytame straipsnyje apie sandėlius grūdams laikyti. Minėjo kai kuriuos šią temą iliustruojančius XVI–XVIII amžių švedų, šveicarų

58 Šis žodis juodu rašalu įterptas Narbuto ranka jau išėjus spaudai. Žurnalo tomelis kadaise priklausė Šiaurių dvaro bibliotekai. Žr. LMAVB RSS: P-1265/7/1828 (brūkšninis kodas 002 0011841 0).

59 Narbutt 1828c, 90.

60 Šis žodis juodu rašalu įterptas Narbuto ranka jau išėjus spaudai.

61 Narbutt 1828c, 89.

6 pav. Iliustracija Teodoro Narbuto rašiniui „O składach zboża i Towarzystwie zabezpieczającym w nich przechów na czas nieokreślony“ (*Dziennik Wilenski. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodziel, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 8, 1829); įklija leidinio gale, b. p.;

LMAVB RSS: P-1265/8/1829 (brūkšninis kodas 002 00118540 3); 19,5 × 20,2 (21,8 × 30)

ir prancūzų istorijos faktus⁶² (žr. 6 pav.). Straipsnis buvo puiki proga išsakyti mintis ir dėl viso Lietuvos ūkio perspektyvų. Narbutas rašė ne tik apie ūkininkavimo kaime sudėtingumą, apie gamtos ir politinių permainų įtakas, bet ir apie žemdirbystės svarbą žmonijai apskritai. Žemės ūkį Narbutas vadino „tikroju žmonijos gėriu“; dėl jo ateities ir klestėjimo kvietė suvienyti visų luomų pajėgas:

⁶² Narbutt 1829a, 43, 68–69.

Powinien bydź przeto związek wzajemney pomocy, ogólném ogniem łączący wszystkie stany dla dobra rolnictwa, to jest: prawdziwego dobra całej ludzkości. Dla czegoż kraje rolnicze nie mogą naśladować w tej mierze krajów handlowych, gdzie Monarcha, rząd, kapitaliści, spekulanci, uczeni, udarowani od natury jeniuszem, wszyscy składają jedno ciało, usiłnie pracujące na dobro przemysłu narodowego?⁶³

Todėl ir toliau uoliai sekė rusų, vokiečių, prancūzų, anglų spaudą, ieškojo informacijos apie naujas technologijas ir skubėjo apie jas pranešti Lietuvos skaitytojams. Visus šiuos aprašymus adaptuodavo – iš pradžių pats kruopščiai išstudijavęs, pritaikydavo Lietuvos reikmėms ir tik po to skelbdavo Vilniaus spaudoje. Štai kritiškai išanalizavęs rusų ūkininko „pono N. Šubino“ („Pana N. Szubina“) išradimą 1829 metais Lietuvos dvarininkams pristatė patobulintą grūdų džiovinimo mašiną („Na zasadzie tego poprawienia umyśliliśmy podać naszym gospodarzom, projekt ulepszoney przez nas osieci, stosownie do naszych krajowych potrzeb i okoliczności“)⁶⁴, o išstudijavęs „dvaro tarėjo Jungo“ iš Saksonijos išradimą supažindino su nauju plytų formavimo būdu („Moje urządzenie tej strycharki, za przydaniem wózka, sporządzeniem taniem walca, sprostowaniem całej manipulacyi, nie równie pośpiesznieyszey, zastosowane jest do okoliczności naszych mieyscowych“)⁶⁵ (žr. 7, 8 pav.). Taip pat sėkmingai patobulino ir „pono Foko“ („P. Fok“) iš Meklenburgo sumanytą sviestmušę⁶⁶. Įdomu dar ir tai, kad „lietuviškų seniųjų mėgėjas“ greta aprašė ir „visai paprastą sviestmušę“ („zupelnie prosta boyka“), kurią tada dar buvo galima apžiūrėti ir Vilniaus universiteto mašinų kabinete („w gabinecie machin Cesarского Uniwersytetu Wileńskiego“)⁶⁷. Pikantiškas ir kitas „lietuviškas“ Narbuto publikacijos akcentas – patarimas, kaip pieno ūkyje apsisaugoti nuo musių (sic!)⁶⁸ (žr. 9 pav.).

Kartais Narbutas atsidurdavo ir gana dviprasmiškoje situacijoje. Lietuvos žemdirbystės tradicijų puoselėtoji labai miela buvo lietuviška žagrė, bet inžinieriaus protas pirmenybę turėjo atiduoti angliškam plūgui („swingplough“): „Nie dla tego, żebyśmy mieli zamiar przeformować sochę litewską na plóg, lecz w nadziei zrobienia przysługi myślącym gospodarzom naszym“⁶⁹. Apskritai Narbuta mintys ir čia daug kuo sutampa su kiek vėliau išsakytomis Richterio mintimis – abu pasisakė už protingą ūkininkavimą, technologinę pažangą turėjo būti diegiama tik skrupulingai saugant „gerąsias“ šio krašto ūkininkavimo tradicijas (10 pav.).

Tačiau šiandien vertingi ir „mažiau konceptualūs“ Narbuta rašiniai. Štai 1830 metais Lietuvos skaitytojams pristatė škoto „pono Blackadderio“ („Pan Blackadder“) sukonstruotą dujinę lempą be dagties, kurią, kaip galima spręsti iš rašinio, padirbdino ir Šiaurių dvaro salonėliui⁷⁰. Būsto apšvietimas Narbutą domino ir anksčiau. Jau 1828 metais paskelbė straipsnelį „Lampy nigdy niewygasające“⁷¹. Šiaurių dvarininką tada suintrigavo Pauzanijo, Plutarcho ir kitų senųjų rašytojų tekstuose perskaityta informacija apie senosiose šventyklose ir mauzoliejuose degusias „niekada neužgęstančias

63 Narbutt 1829a, 38–39.

64 Narbutt 1829b, 119.

65 Narbutt 1829c, 137.

66 Narbutt 1829d.

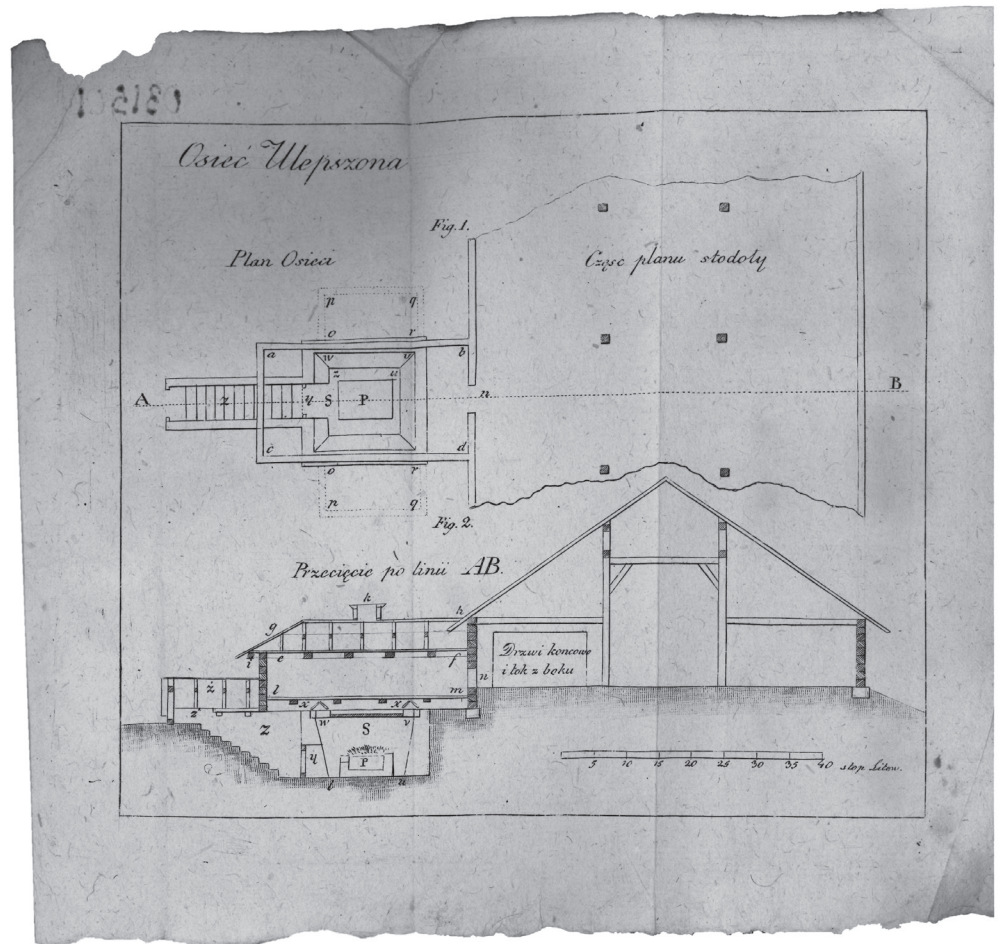
67 Narbutt 1829d, 160–161.

68 Narbutt 1829d, 156.

69 Narbutt 1829e, 114–115.

70 Narbutt 1830.

71 Narbutt 1828a.

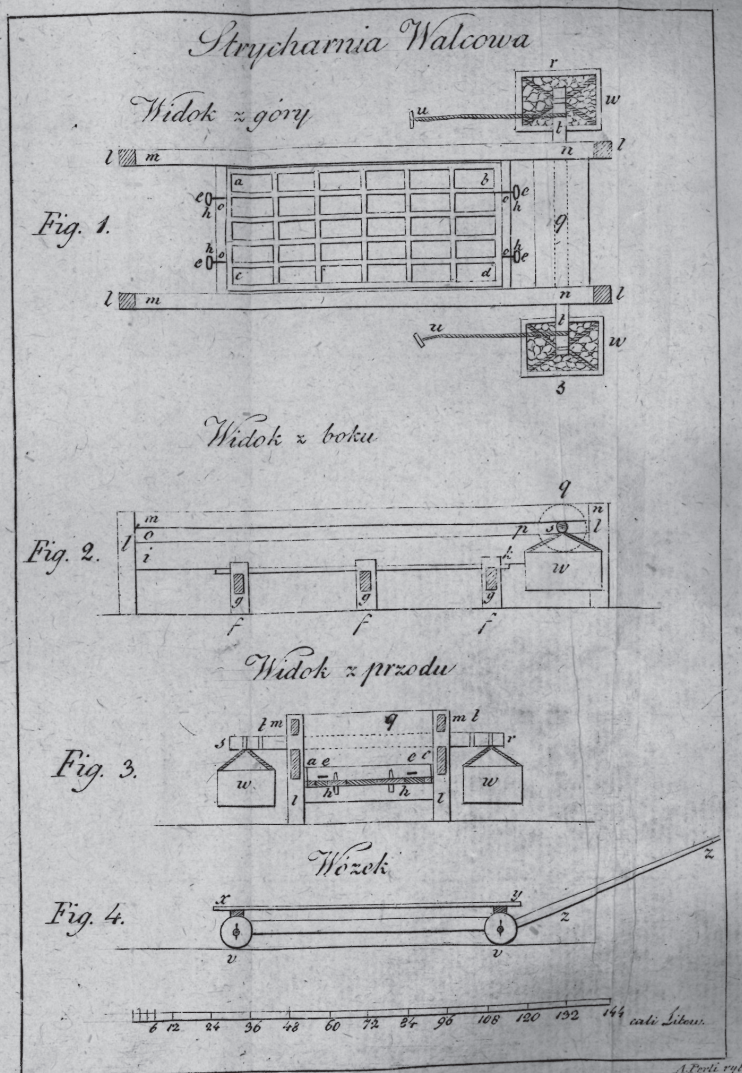

7 pav. Iliustracija Teodoro Narbuto rašiniui „Osieć ulepszona“ (*Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodzieł, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 8, 1829);
 įklia leidinio gale, b. p.;
 LIIB: 031501/1829; 16,3 × 18,8 (21 × 23,7)

lempas“. Narbutui tai nebuvo tik senovinė įdomybė („ręcz ciekawą, we względzie historycznym“), vylėsi, kad anų laikų technologiją bus galima paaiškinti šiuolaikiniais fizikiniais dėsniais ir pritaikyti šių dienų buityje: „Jakżeby rzeczą pożądaną było, gdybyśmy w dzisiejszym wieku, tak płodnym w cudowne odkrycia i wynalazki, zwróciili uwagę na wynalezienie na nowo niektórych szczegółów, których sztuka wykonania w gruzach starożytności zagrzebaną została“⁷². Po šešerių metų, lygindamas Šiaurį dvarelį kiemą, senovinę lempą iškas ir savo žemėje⁷³ (žr. 11 pav.).

72 Narbutt 1828a, 366.

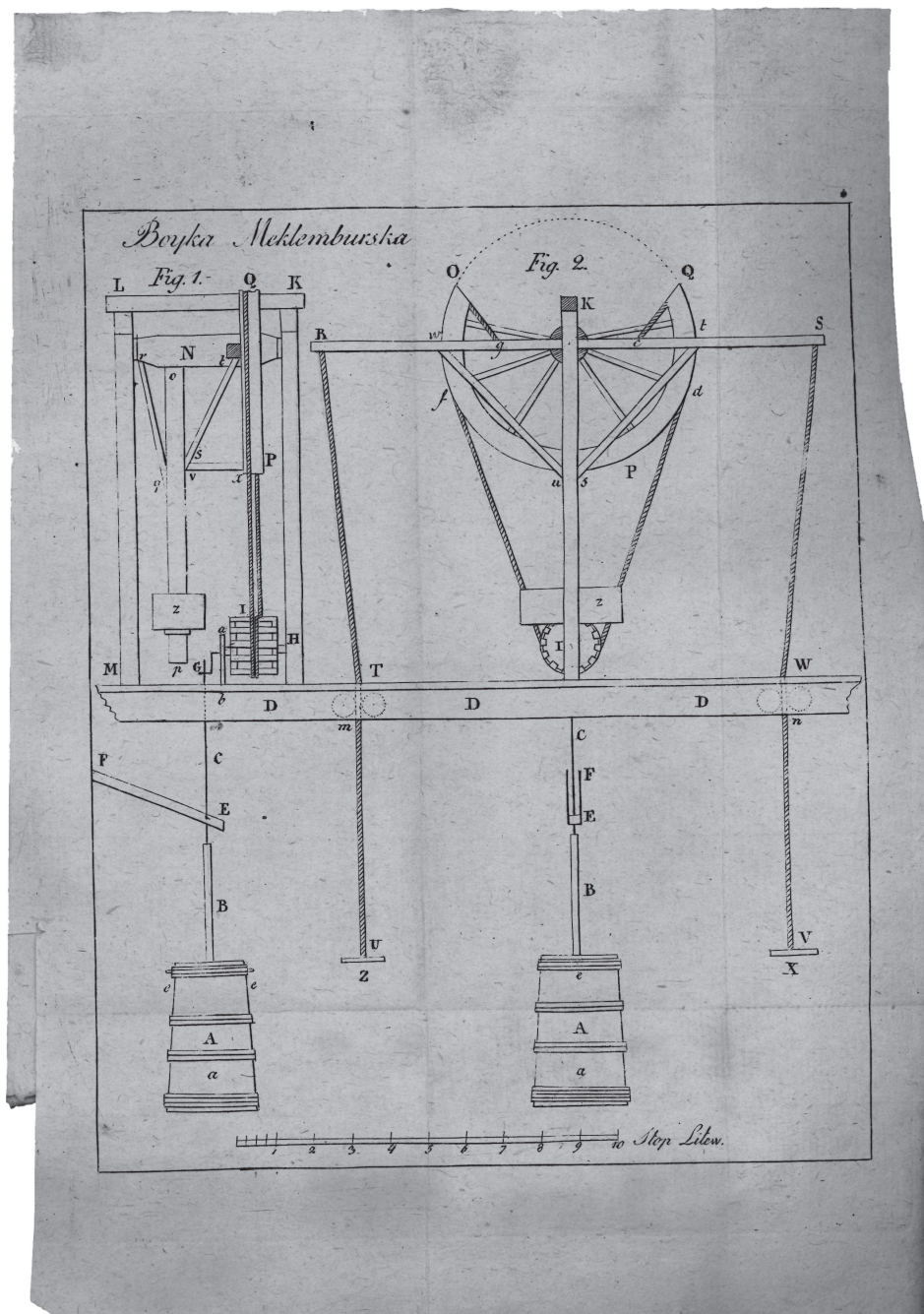
73 Narbutas 1836 (?), 118r.

8 pav. Ilustracija Teodoro Narbuto rašiniui „Sposob strychnowania cegły. Za pomocą walca, ulepszonej“ (Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodziel, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu 8, 1829); įklija leidinio gale, b. p.;

LIIB: 031501/1829; 17 × 11, 2 (2,3 × 20)

271 „Kasdienybės rašymas“
 kaip provincijos intelektualų
 kūrybinės raiškos ženklas
 (Šiaurių dvaro savininko
 Teodoro Narbuto pavyzdys)

9 pav. Iliustracija Teodoro Narbuto rašiniui „Boyka Meklemburska. Z wykładem sztuki robienia masła, z ryciną“ (*Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodzieł, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 8, 1829); įklija leidinio gale, b. p.; LIIB: 031501/1829; 18,5 × 15, 1 (26 × 19,8)

Sukonstruoti „amžinojo šviestuvo“ Narbutui, atrodo, taip ir nepavyko, tačiau jis DW puslapiuose perpasakodavo įdomesnius Saksonijoje, Halėje, leidžiamo žurnalo *Land- und Hauswirth* straipsnius⁷⁴. Lietuvos dvarų savininkams aktualias temas rodo ir šių rašinių pavadinimai: „Uprawa tytoniu w Ameryce Północney“, „Sposób Chiński rozmnażania drzew owocowych“, „Nowy sposób przechowania owoców“, „O wyrabianiu cukru z pszenicy i burakow“, „Sposób uprawiania kartofli na chudym gruncie“, „Kwaśną kapustę bez zepsucia długo przechować“, „Użycie marchwi do pędzenia wódki“, „Papier z kartofli“, „Nowa uprawa szparagów“, „Sposób aby zajęce nie psuły drzew“, „O ukarmieniu zwierząt domowych“, „Budowlę drewnianą od ognia zabezpieczyć“ ir t. t. Ir kiti tuomečio DW autoriai gvildeno pačias įvairiausias temas, pavyzdžiui: kaip galima išbalinti seną ranka rašytą arba spausdintą popierių; kaip lengvai nunerti paukščiams odą; kaip išgauti cukrų iš bulvių; kaip naikinti blakes; kaip lietuvišką medieną nudažyti taip, kad būtų panaši į užsienietišką; kaip statyti krosnis ir net kaip įrengti vartus, kurie užsidarytų patys, ir t. t. Narbutas kaipmat visa tai pritaikydavo ir praktiškai: „Jestem taki człowiek, że gdy co zamyszę, robię rozważnie, i gdy to znajdę prawdopodobném, biorę się za dzieło, i dokonywam koniecznie“⁷⁵.

Kaip minėta, vargu ar šiandien žinome visus Narbuta tada spaudoje skelbtus rašinius. Štai epistolinis palikimas rodo, kad 1845 metais išvertė ir ketino publikuoti tekstą (galbūt net išleisti atskira knygele) apie Rumfordo sriubą. Kaip ir visada, nevertė pažodžiui, norėjo atsižvelgti ir į konkrečias Lietuvos sąlygas:

U nas głód chłopów męczyć poczyna. Umyśliłem próbować robić zupę rumfordzką, a przeglądając książki znalazłam całą rozprawę o tój dobroczynnej zupie. Tłómaczę po polsku z zastosowaniem do Wilna; wypada, że za 2 grosze wybornie podje każdy człowiek używszy 40 łutów zupy. Chcę ogłosić drukiem broszurkę o tém, i w tym celu, aby lepiej wiedzieć ceny wileńskie, posyłam notatkę, z którą udawszy się do ratuszowój kancelaryi, wynotuj łaskawie ceny i mnie przyszlėj, a ja zaraz rękopism dostawię⁷⁶.

Po dešimties metų rašytame laiške Kirkorui randame informaciją, kad kaip tabako mėgėjas („bėdąc amatorem tego ziela“) laisvalaikiu parašė straipsnį ir apie šios kultūros auginimo istoriją Europoje, taigi ir Lietuvoje („rozprawkę o Tytoniu“)⁷⁷. Rašinio apie labdaringąją sriubą likimas kol kas nežinomas, bet kūrinėlis apie tabaką išliko LVIA, tarp Kirkoro dokumentų⁷⁸ (žr. 12 pav.). Visi šie rašiniai savaip papildė DNL autoriaus portretą, kuris čia skleidžiasi dar ir dvarininko buities fone.

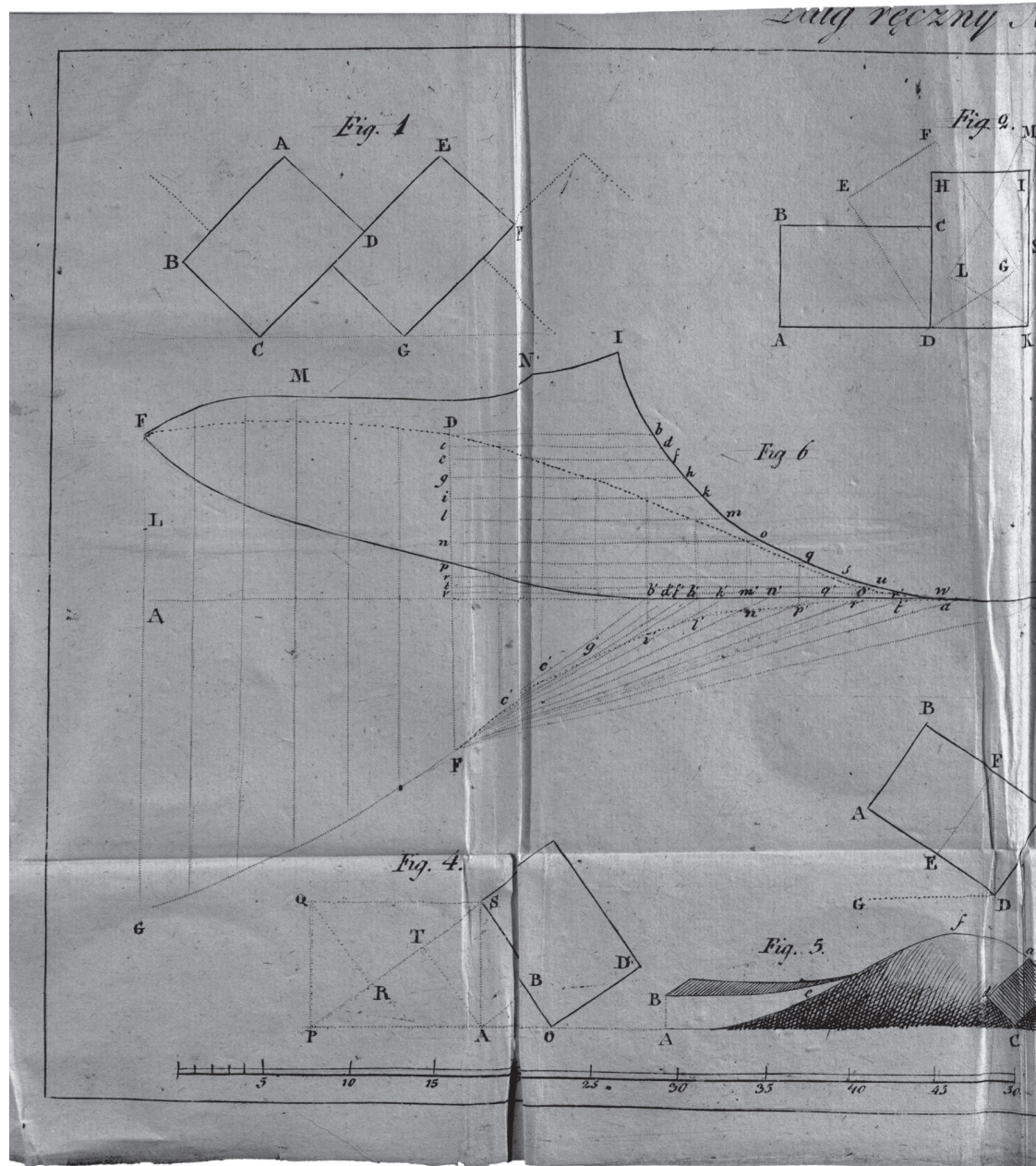
74 Narbutt 1828d.

75 Narbutt 1888, 266 (1840-10-27).

76 Narbutt 1888, 394 (1845-02-15).

77 Narbutas 1855-02-16, 145v.

78 Narbutt 1855-02-04.

10 pav. Iliustracija Teodoro Narbuto rašiniui „Plug ręczny angielski, jego teoria i wykład urządzenia, z rycina“ (Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodziel, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu 9, 1829); įklija leidinio gale, b. p.;
 LMAVB RSS: P-1265/9/1829 (brūkšninis kodas 002 00118539 7);
 18,5 × 38,2

Angielski

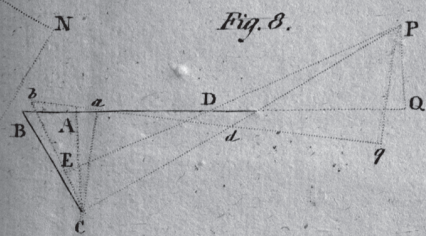

Fig. 8.

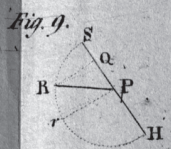

Fig. 9.

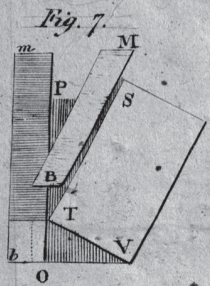

Fig. 7.

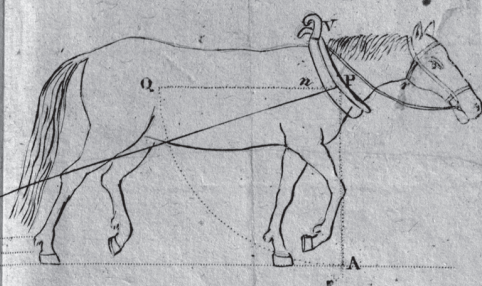

Fig. 10.

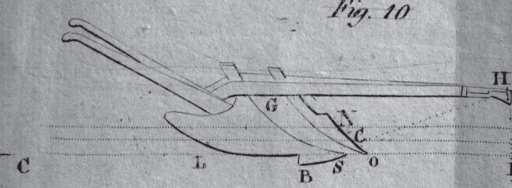

Fig. 11.

Fig. 12.

Fig. 13.

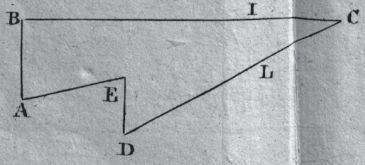
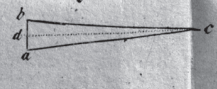
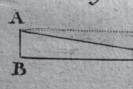
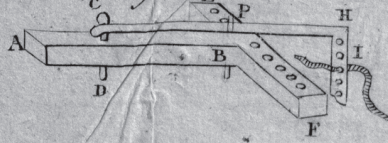

Fig. 15.

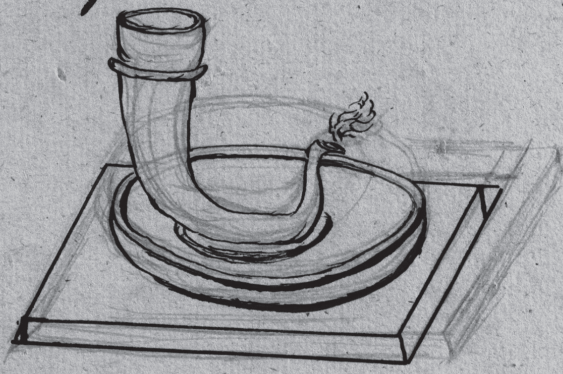
Fig. 16.

Podzialka do fig 6 (angielskich)

275 „Kasdienybės rašymas“
 kaip provincijos intelektualų
 kūrybinės raiškos ženklas
 (Šiaurių dvaro savininko
 Teodoro Narbuto pavyzdys)

Lampa starożytna, znana
 w Szwajcach przy plantowaniu ziemniaków
 w ziemi r. 1836. Marca 19. vs. Lgliny
 palonej czarnej, lekkoj. Potłuczonych
 jej szczepów, taka forma dała
 się ~~używać~~ ~~używać~~ ~~używać~~ ~~używać~~ ~~używać~~
 Obyć może mieć w sobie 1/3 części kwarcu.

11 pav. 1836 metais Šiaurių dvaro kieme rasta senovinė lampa.
 Teodoro Narbuto piešinys. 1836 (?) metai. Plunksna, juodas tušas;
 LMAVB RS: f. 18, b. 199/2, 118r; 21,8 × 16,4

Historija Tytuniu.

Rodina ta vytytuniu nalygy da Ameryky, chaciai niezaprosena, jest rašoma, ze chin'cygy i Japon'cykome banko davyto, pried adkrytiem Ameryky, znali palenic fajos. Uvzuras nimočna davyti, ze tytun, i ca kypis, diel, patlio: miataviciu x koj zomy, rotiling pachalygy, jankz pustrakono, ze w Chinach, iet pozveiona rotilina tytuniovi(1). w Europie zas, raicno x pios wpiem adkrytiem Ameryky puznana tytuni. Kolomb pustruzj nasampriad, ze Amerykanicie, zwinagofyzi kionc euche, jakiejs' rotiling, w ualoc i puznywory gu cetym kisiem, brali w ucha da palenia, zygelie jay. Cigaroj, znali zas la Tabaco(2). Na wyspie Kubie pustrakono, i fajos pustralen: drijepis dore. Da pany ada, ze znatomiw Kubie cygy i kurywoci, udywaja, xilnataleucij narke, w jedygn kionc uox drijepis, aby w abca akurony nora ucto riji, a drugi nancia pustrakono nifry nabijajin tytuniovi: ze puznyworym xilnataleucij tytuni, wpaicij, w adu nencie podobne da smuknau opieims. Hispanie chery zapromnie kalaw, abca smukne nabadocaci ku zupraj. Lece niema puzeracii, xry la koj cy- xry tytun, xry zini'czony x jany adwajajia, na- stling. Najpuznau zini'cy ze kan tyto w ietolice, gija tytun, miedwica tar sidiu, spracujaj tytku, na mofnywopalyne, nuazja. Hohen toka newy zicaj tytun x wory nocy, abca ze koxicy. Ulagi. Nago zam cabie tepi x glijny fajos. Z bych i tytu padab- nych pustrakoni widue, ze jest paizy da uoyloz- cych uokan swedkow w natywe kurywocij uatru- ony.

W Europie znajomaci udygia i spracuj rotiling tytuniu puzra iiz ad Hispanij: Portugaly. Z puzrafke w apbocnem tam udygine spracud xawo liwie rotiling, zwanaj Tabaco, x Ameryky. W ro- nu 1586 salas apturuy w Panama. zaciwoni byl puzwion 2000 fundaw. Portugalyjy uwydnie ugra- us.

(1) Givtanov. Kaban das Kantsche Prinzip für ti Naturge- schichte. S. 398.

(2) D. Bartholomeo de las Casas. Regionum Indiæ abum pro Hispaniæ ~~...~~ descriptio. Sub. Frugillo in Sevilla 1581. — Tardiz. D. Jon zala Hernand de la Obis- to y waldor. Coroniche de S. Lopez. D. Carlos V. Historia general de las Indias occidentales. Sevilla 1735.

uz tytuniu zapowiadzili i nieta uadnie w roku 1599, nasampriad, xep nasicno do kionc puznycebi. Takoz Indije, Mecklewie: Persja, wato lej epoki poznaly ty- tun: Anglyi Sandy, wato roku 1610 wyprawy, ze i ego zidajy nauwyli Tychius kawyj fajos. Historija wie dacywionaz, jest zykta, ze nadywocaci- nie puzra uwydny tytuniu, wprad jay w udygie puznawo, uwydno do Europy w pole wie zeznawego wycku, miataviciu da Hispanij: Portugaly, jankziny jay namioneli. Da Francij puzel puzy kuzore Portugalykowi Jan Niob, puz wpre nacywa i puzby kici, abca zinjomoci iet udygia w puzsthu: w fajos, puzwydno do Persja, da matki kroluwskej Katalynny de Medici(3). Puzl zas papir- xi Janke-Croix, kanz x Portugalyj nacywa puz- wydno do Wloch i rozpuzwadzi. To abca wyradko za- cily w puzsthu jato wie. wiednaweslego wycku. W roku 1686 mofajis John Hazonius w Anglyj puzwory uwywoczniw udygie kuzawocog tytuniu, abca iiz niekuzale w nady uwywoczniw. Walter Raleigh puzworyt kroluwy Elzbiety i'cgy puzyja- ciel Hughes Middleton, puzworygo Louu puzygy dreywiche, nuazja Cigaro na ucliacz Londoni i w zupumadzaniam biociaogch, wicdo iiz da apucyofe- zymicicij puzywypli, tar dulew, ze i dany da nu- zymicicij puzywypli, tar dulew, ze i dany da nu-

Niebauwie zupraj udywanie fajos wozred? iiz puz cety Europejy, udygi nietyka, niabca uowoi, ale jakiejs' uwywoczanie, xras zabijajajie i uwywocz- drijepie ucto wicthas w ekleu puzdnyjzaj, niaczynno- ci, puz Tytunio woteni, zradzito uwywoczanie puzwoczue. Z wazie spracudawo x Ameryky, jay- uiz i diel drijepie wybosnijzaw liwie gatanke, abca Tytunio rozpromienic x nacywa rozlato iiz puzyrye. Nietyka zui w kuzwion, ab udygie w puzsthu do udy- chawia, uabaliwie europejycki uwywoczak, rozlato iiz uwywoczniw(4).

Niebauwie tch na puzyganicacach i puzesladawach bych uwywoczajow. W Anglyj Howe nuzymud tytuniu zic- tom

(3) Od nazwiska puzta Niob, puzsto naczwanie Taimchie Nicobianu

(4) Kroluwna Katalynna de Medici, nosila puzy uclie kabawny, i udyg uytowata uoby atorym uwywocz- uwywocz chotata wazaw.

12 pav. Teodoro Narbuto rašinio *Historija Tytuniu* autografo fragmentas. Šiauriai, 1855-02-04; LVIA: f. 1135, ap. 11, b. 9, 22r; 26,7 × 20,8

277 „Kasdienybės rašymas“
kaip provincijos intelektualų
kūrybinės raiškos ženklas
(Šiaurių dvaro savininko
Teodoro Narbuto pavyzdys)

3.3. KNYGA APIE LINŲ IR KANAPIŲ AUGINIMĄ.

3.3.1. PRIEŠISTORĖ.

3.3.1.1. PIRMTAKAI. Jau prieš pasirodant Teodoro Narbuto knygai ne vieno stambesnio dvaro bibliotekoje buvo saugoma 1792 metais, spėjama, kunigo Brüles (vardo nustatyti nepavyko) Volčyne, Čartoriskių rezidencijoje, parašyta ir Varšuvoje anonimiškai išleista praktiškų patarimų knygelė apie linų ir kanapių pluošto išgavimą⁷⁹. Nėra duomenų, kad ši knygelė būtų buvusi ir Narbuto bibliotekoje, tačiau Šiauriuose tikrai saugota 1799 metais Stanislovo Bonifaco Jundzilo (Stanisław Bonifacy Jundziłł, 1761–1847) Vilniuje išleista taikomosios botanikos knyga⁸⁰. Šiame veikalė Vilniaus universiteto profesorius dėmesio skyrė ir linų auginimui – ne tik aiškino, koks tai sudėtingas ir daug rankų darbo reikalaujantis darbas, bet ir grindė mintį, kad linų auginimui ir apdorojimui reikėtų išsamios krašto reikmėms pritaikytos studijos: „Materya ta dla obfzerności fwoiey udzielnego potrzebowałaby traktatu“⁸¹. Jundzilas konstatavo ir kitą svarbų faktą – niekur šis pluoštinis augalas neužauga tokios geros kokybės kaip Lietuvoje: „Trudno ieft naznaczyć dokładnie, co pomienionemu Litewfkiemu Inowi daie tę nad wŹyftkie inne wyŹfzość i pierwfzeńftwo“⁸². Po ketvirčio amžiaus Narbutas ne tik pakartos šią Jundzilo mintį, bet net svarstys apie tokios lino sėkmės Lietuvoje priežastis⁸³.

Kita svarbi šios srities publikacija siejama su Vilniaus universiteto farmakologijos ir farmacijos profesoriaus Jono Frideriko Volfango (Jan Fryderyk Wolfgang, 1776–1859) vardu. 1818 metais Vilniaus laisvųjų mūrininkų ložėje „Reformuotas Uolulis lietuvis“ Wolfgangas perskaitė referatą apie naujus linų apdirbimo užsienyje metodus („uczona i bardzo interesujacą rozprawę o nowych sposobach wyrabiania lnu w krajach zagranicznych“)⁸⁴ ir sulaukė entuziastingos brolių reakcijos, maža to, buvo paragintas būtinai šią informaciją skelbti ne tik Vilniaus spaudoje, bet ir tūkstančio (sic!) egzempliorių tiražu išleisti specialiai ložei skirtą šio teksto atspaudą. Nepavyko rasti duomenų, ar pastarasis pageidavimas buvo įgyvendintas, tačiau rašinys DW buvo išspausdintas⁸⁵. Po metų linininkystės padėtį Kauno gubernijoje spaudoje trumpai minėjo ir Narbuto korespondentas, Kauno apskrities mokyklos prefektas Simonas Laurinavičius (Szymon Ławrynowicz, 1766–1839), kuris pabrėžė ypač prastas lininės drobės balinimo technologijas: „Płótna kowieńskie, cieńkością, równością i gęstością, przewyższyłyby holenderskie, gdyby się tu lepiey poznano na sztuce ich bielenia“⁸⁶.

Narbuto susidomėjimo linų ir kanapių auginimu pradžia galime sieti su 1825 metais Vilniaus universiteto paskelbtu ir 1827 metais laimėtu konkursu⁸⁷, tačiau buvo minėta, kad pirmąją publikaciją spaudoje apie linus išspausdino tik 1828 metais – kaip atsaką į Norberto Alfonso Kumelskio rašinį⁸⁸. Iki tol Narbuto domėjimasis šia problema buvo

79 [Brüles (?)] 1792.

80 Jundziłł 1799; Соколовъ [1864], 17v, Nr. 392.

81 Jundziłł 1799, 133.

82 Jundziłł 1799, 133.

83 Narbutt 1833, 18–19.

84 Małachowski-Łempicki 1930, 104.

85 Wolfgang 1818.

86 Ławrynowicz 1819, 663.

87 Žr. šio leidinio p. 279–284.

88 Žr. šio leidinio p. 264–266.

žinomas tik keletui universitetinės aplinkos žmonių, tarp jų ir garsiausiam to meto žemės ūkio specialistui, mokslininkui ir pedagogui Mykolui Očapovskiui (Michał Oczapowski, 1788–1854), kuris ne tik buvo minėto konkurso komiteto narys, bet kiek vėliau tapo ir Narbuto knygos *Uprawa lnu, konopi i innych roślin włóknodaynych* cenzoriumi. Očapovskis ir pats turėjo didelę įdirbį šioje srityje: apie linų ir kanapių auginimą rašė tiek 1825 metais paskelbtame vadovėlyje Vilniaus švietimo apygardos mokykloms *O roli, iey uprawie i pielęgowaniu roślin gospodarskich*⁸⁹, tiek antrajame veikalą *Rzut oka na terażniejszy stan gospodarstwa w klimacie północnym* (sutrumpintas knygos pavadinimas: *O sposobach gospodarowania w klimacie północnym*) tome⁹⁰. 1831–1832 metais Očapovskis į lenkų kalbą išvertė (papildydamas ir savo įžvalgomis) Vienoje išleistą dvitomį žymaus austrų dvarininko, sodininko, agronomo ir rašytojo Johanno Burgerio (1773–1842) vadovėlį *Lehrbuch der Landwirtschaft* (1–2, 1819–1820), kuriame buvo pateikta ir daug duomenų apie vadinamąsias fabrikinės, arba prekines, kultūras, taigi ir apie linus bei kanapes⁹¹. Očapovskis savo mintis visada dėstydamas glaustai, duodavo tik praktinių patarimų – jokių didesnių digresijų apie ūkio perspektyvas. Galbūt dėl šio konkretumo jo knygos (visos čia minėtos išleistos Vilniuje) ir buvo tokios populiarios⁹².

1834 metais, taigi visai Narbuto knygos išvakarėse, pasirodė ir pirmoji Richterio knygos apie lietuviškus prekinius linus laida⁹³. Veikalo autorius nurodė svarbiausius linų auginimo Lietuvoje centrus (ypač daug pagyrų sulaukė grafų Tyzenhauzų valdomas Rokiškis)⁹⁴, tačiau savo dėmesį daugiausia sutelkė į prekybos šiuo pluoštu niuansus. Richterio patarimai buvo tokie naudingi, kad ilgainiui knyga išleista ir antrąjį bei trečiąjį kartą⁹⁵. Tačiau priešingai nei Očapovskio⁹⁶, Richterio veikalų Šiaurinių dvaro bibliotekos sąrašuose rasti nepavyko.

3.3.1.2. KONKURSAI. 1825 metų pabaigoje Vilniaus universitetas tada dar laikinai rektoriaus pareigas einančio Vaclovo Pelikano (Wacław Pelikan, 1790–1873) vardu DW paskelbė dvi konkursines užduotis – pirmoji buvo sudėtinga ir labai plati – nurodyti būdus, kaip šio krašto ūkį būtų galima paversti klestinčiu („we względzie postawienia gospodarzy w Litwie na stopniu kwitnącym“⁹⁷), antroji kiek paprastesnė – pateikti pasiūlymą, kaip būtų galima linų ir kanapių žaliavą – tada pagrindinį užsienio prekybos produktą („Gdy w dzisiejszym stanie rzeczy, len jedynym prawie i nayważniejszym stał się u nas produktem handlu zewnętrznego“⁹⁸) – neišvežti iš šalies, o perdirbti vietoje, ir taip iš jų pagamintus gaminius įsigyti pigiau („wyrobienie przeto lnu w kraju na płótno, koniecznie byłoby zyskowniejszém, aniżeli wywożenie jego za granicę“⁹⁹). Užduotims išspręsti buvo duoti vieni metai

89 Oczapowski 1825, 140–146.

90 Oczapowski 1830, 12–105, 110–144. Apie tai taip pat žr. Vyšniauskaitė 1994, 125–127.

91 Burger 1832 2, 183–192.

92 Kowkiel 2005, 125.

93 R[ychter] 1834. Apie tai taip pat žr. Vyšniauskaitė 1994, 127.

94 R[ychter] 1834, 11.

95 Rychter 1855; Rychter 1859.

96 Соколовъ [1864], 18r, Nr. 413.

97 Pelikan 1825, 243.

98 Pelikan 1825, 246.

99 Pelikan 1825, 246.

(galutinė data – 1827 metų sausio 1 diena). Premija už pirmąją užduotį numatyta 300, už antrąją – 200 sidabro rublių (arba tos pačios vertės aukso rublių; pinigų suma buvo galima keisti ir medaliu, tačiau koku konkrečiai – nenurodyta). Antrosios užduoties vykdytojas turėjo pristatyti ir balintų linų arba kanapių – drobės arba siūlų – pavyzdžių¹⁰⁰. Autoriai savo darbams privalėjo sugalvoti ir devizus (moto), kurie savo ruožtu turėjo būti užrašyti ne tik pačioje studijoje, bet ir ant greta pridėto antspauduoto voko. Tik jį atplėšęs konkurso komitetas galėjo sužinoti autoriaus pavardę. Darbai privalėjo būti išsiųsti Vilniaus universiteto rektoriaus vardu. Rašyti buvo galima ne tik rusų ir lenkų, bet ir lotynų, prancūzų, vokiečių, anglų ir net italų kalbomis (sic!). Universitetas pasilikio sau nuosavybės teisę į šias studijas (taip pat į piešinius, brėžinius ir kitus priedus), tačiau autoriams leista pasidaryti kopijas. Universitetas išsipareigojo šiuos rašinius spaudoje skelbti tik tada, jeigu to panorėtų patys nugalėtojai. Konkurse galėjo dalyvauti visi Lietuvos gyventojai, išskyrus Vilniaus universiteto tarybos narius¹⁰¹.

Šio konkurso istorijos smulkmenas šiandien galime sužinoti iš archyvinių šaltinių. LVIA saugoma byla¹⁰², kurios turinys rodo, kad toks sumanymas Vilniaus universiteto profesūros aplinkoje kilo jau 1825 metų pavasarį – balandžio 5 dieną Taryba nusprendė skirti konkursui surengti lėšų ir sudaryti ypatingąjį komitetą („составление по || сему предмету особаго Коми||тета“)¹⁰³. Be profesorių Volfgango ir Očarovskio, į komiteto sudėtį buvo įtrauktas architektūros profesorius Karolis Podčasinskis (Karol Podczaszyński, 1790–1860), piešimo ir tapybos katedros profesorius Jonas Rustemas (Jan Rustem, 1762–1835), fizikos profesorius Feliksas Dževinskis (Feliks Drzewiński, 1788–1850), ekstraordinarinis patologijos ir terapijos katedros profesorius Vincentas Herberskis (Wincenty Onufry Genergoriusz Herberski, 1784–1826) ir farmacijos bei farmakologijos katedros adjunktas Stanislovas Batisas Gorskis (Stanisław Batys Górski, 1802–1864)¹⁰⁴. Komiteto pirmininku buvo patvirtintas Rustemas¹⁰⁵. Lapkričio 5 dieną Taryba pritarė ir minėtoms temoms¹⁰⁶.

Po metų rektoriaus Pelikano vardu buvo atsiųstos tik dvi studijos – po vieną kiekvienos temos¹⁰⁷. Kovo pabaigoje Rustemas komiteto vardu Tarybai pateikė nuomonę apie minėtus darbus. Studija pirmąja tema buvo įvertinta labai nepalankiai: „Cale pismo w sobie uważane nierozwiązuję zadania podanego, powinno więc bydz zdaniem ko||mitetu usunione od nagrody“¹⁰⁸. Antroji, nors sulaukė ir kritiškų pastabų, iš esmės buvo sutikta palankiai:

Drugie pismo z dewizą „Nec non et lini segetem, est cereale papaver¹⁰⁹, to, pokazuje iż autor || dosyć wiele ma wiadomości szczególniej praktycznych, porządnie wykłada o uprawie lnu, || i wśdzie stara się ile możności odpowiedzieć na zadanie: wszyst-

100 Pelikan 1825, 247–248.

101 Pelikan 1825, 248.

102 *О Наградахъ за рѣшеніе Задачь съ 1825 || по 1829. годъ.*

103 Novosilcevas 1825-04-14, 1r.

104 Novosilcevas 1825-04-14, 1r.

105 Pelikanas 1827-01-09, 4r.

106 Novosilcevas 1825-11-15, 3r–3v.

107 Pelikanas 1827-01-09, 4r.

108 Rustemas 1827-03-28, 5v.

109 *Raidė v taisyta.*

kie procesa z dokładnie sją są opisane, ale tłumaczenia teoretyczne są nieodpowiednie, i z tego względu brak wiadomości okazują; jak to widzieć można kiedy mówi o swietle, o działaniu ługów i tym podobnie. Bielenie chociaż dosyć obszernie jest opisane, niema jeszcze tey¹¹⁰ zupełney dokładności jakieby życzyć należało, ani za sobą dowodów w próbkach przysłanych, chociaż się autor tłumaczy w dodatku iż nie miał ani czasu ani zręczności wygotować ich jak należy. Wiadomość stosunku mocy nici bielonych i niebielonych bardzo jest ważna, z tego względu należałoby, wzięwszy kilka sposobów¹¹¹ bielenia jakie się w rozmaitych miejscach używają, porównać je z sobą, i wyraźnie okazać, że taki z nich daje tyle a tyle nic przewyższającą w białości i mocy inne bielone odmiennym sposobem.

Całe pismo uważane w sobie jest porządne i usiłujące odpowiedzieć na zadanie podane, mnóstwo w nim znaleźć można ważnych szczegółów. Komitet mniema że można przyznać autorowi nagrodę, nie tak wprawdzie dla ważności jego pisma które niedochodzi życzonej dokładności, ale raczej dla zachęcenia do pracy dalszej w tym przedmiocie. Przypomniećby należało autorowi, że to pismo staje się własnością Uniwersytetu, i bez szczególnego zezwolenia drukować go niemoże¹¹².

Atplėšus prie darbo pridėta antspauduota voką buvo rastas toks raštelis:

Teodor Narbut

Odstawny Kapitan Inżyneryi

Rofsyjskiej i Kawaler. –

Mieszka w Gubernii Litewsko Grodzieńskiej w Powiecie Lidzkim, we wsi Dziedzicznej Szawry zwanej, mil 11 od Wilna położonej. Adres mię doydzie przez¹¹³ pocztę do Lidy Zapisany¹¹⁴ (żr. 13 pav.).

Taryba komiteto nuomonei pritarė – pirmasis darbas buvo atmestas („оказалось вовсе недо-статочнымъ и незаслуживающимъ одобрения“)¹¹⁵, o antrasis įvertintas gerai:

Второе же касательно бѣленія льна пенки и полотна, обнаруживаеъ по мнѣнію Комитета большія въ особенно-сти практическія свѣденія [7v] сочинителя, который во многихъ отношеніяхъ удовлетворилъ цѣли программы¹¹⁶.

Tarybos nariai taip pat manė, kad Narbuto darbas gali sužadinti norą šios srities tyrimams ateityje („что таковой примѣръ можетъ возбудить въ другихъ охоту и ревность къ подобнымъ занятіямъ“¹¹⁷). Rašte Vilniaus švietimo apygardos globėjui Nikolajui Novosilceviui traktato autorius buvo įvardintas glaustai: „вслѣдъ“¹¹⁸

110 Raidės tey taisytos.

111 Tikriausiai norėta parašyti *sposobów*.

112 Rustemas 1827-03-28, 5v.

113 Pirma raidė z taisyta.

114 Narbutas [be datos], 6r.

115 Vilniaus universiteto tarybos raštas 1827-04-28, 7r.

116 Vilniaus universiteto tarybos raštas 1827-04-28, 7r-7v.

117 Vilniaus universiteto tarybos raštas 1827-04-28, 7v.

118 Raidė B taisyta.

506

ni, si to sadmę porytku krajowi nieprzyjemni, co już nie ma znaczenia, bo niepasioni są to
produktów, czy ongiż zwrócić temu honorowi nadei im widząc wartość, czy to je sprzed
skupić i sprzedać, czy starając się imygn sprowadzić wyjątkowo z nich przyfili; imazny
na chwile, ta ich lepani substała. Wskazanie mówię o chwila wycy się obruci do pa
miota sadania; ale stable i niezapetrze uwagi na ondy woglo zachęcyje.

Całe pismo w sobie zawiera nieowrazęni sadania podanego powinnu więc być z dniem ko
mitatu uwazione od nagrody.

Druzie pismo z dwuzę. Ale non et lini septem, et corale popperet, etc. pokazuje iż autor
daje, wisk ma wiadomości szczególowej przytoczonych, poważnie wykładu o wyprawie his
i wazdnie dora się ich moimni odpowiedzie na zadani; wyjątki powiła z dobitno
nią są opisane, ale tłumaczenie. Wzywane są nieodpowiednie; i z tego względu brak nie
domniui charazy; jak to widnie mozna być moim o awille, o ciastaniu litow i tym
podobnie. Wskazanie chociaż daje charozni jest opisane, niema jemu daję zupełnie
do bitadonii jakobyby żyjąc walcia, ani za sobą dawać w gróbach przytomnie,
chociaz się autor tłumaczy w dobitku iż nie miał ani czasu ani sposobności wygoh
wai ich jak nalezy. Wskazanie obunadu mozy nie bitonych i niebitonych barido
jest waarna; z tego względu należałoby, wzywaję kilka podobu bitoni; jakie są
to rozmaiłepi amigzask wzywaja, podobnie je z sobą, i wyrażnie charoz, iż taki
z nich daję tyle a tyle nie powiżajęca w bitoni; i mozy iowa bitoni domi
nym sposobem.

Całe pismo uwaziane w sobie jest poradne i wistym odpowiedzie i na zadani podane, niemniej
w nim znalazł moim waznyb szczególow. Komitet umioma że mozna przaznac
autorowi nagrode, mi hal sprazodzie dla uwazanie jego pisma. Kobię nieodochod
życzeny do bitadonii, ale wazny dla zachęcenia do pracy dalszej w tym przedmi
ui. Popymnieby należało autorowi, si to pismo stoji się wstawione w uniwer
sytetu, i być wyjątkowo uwazolonia dnodawa go niemoze.

Jano Rustemo Prof. Lw.

Teodor Narbuto

Wskazany Kapitan Inżynier
Ruskiej Armii i Kawaler.

Miejscom w gubernii Litewskiej Grudzińskiego w Po
wiatu Lidzińskim, nie wsi Dzielskiej Strawy
Kwarcy, mil 11 od wiatna potozony. Do
miej, dojdzie przez powiat, do Lidzi Karpisany.

13 pav. Jono Rustemo raštas Vilniaus universiteto tarybai konkursinio komiteto vardu, kuriame teigiamai įvertintas Teodoro Narbuto darbas. Greta įsegtas Narbuto raštelis Vilniaus universiteto rektoriui VACLovui Pelikanui. Raštelis buvo įdėtas į voką ir pridėtas prie konkursui pateiktos studijos apie linų ir kanapių auginimą Lietuvoje; Vilnius, 1827-03-28; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 5v; 35,5 × 22; 6r; 23 × 15,1

- 11

№ 1260.
28. Августъ
1828.

Генералу Теодору Нарбуту
Команду и Кавалеру Марбуту.

Г. Мануиель Шибегиметовъ
нао Вреда по расематрени
представленнаго Шибегиметова о
введеніи промеринъ,
нумерованнаго въ Шибегиметова
расуписи въ
тоу Шибегиметова расуписи
Вари, касательно нумерации
да брашенъ и проча, нехли и по
сему, - предпринята оубъ 4го Мая
1828го года № 422го, Шибегиметова
определеніи Шибегиметова о
дани Ваубъ, какъ коммунало
упомянутого расуписи, разра-
ченнаго по сему предмету на
денежъ оубъ рублинъ, ередпринята

Шибегиметовуе разавленіе
оубъ Ваубъ такоу, предпринята въ Карнаево Шибегиметова
тоу же, нумерованнаго Шибегиметова
тоу же, оубъ о томъ
расуписи.

14 pav. Vilniaus švietimo apygardos globėjo Nikolajaus Novosilcevo
laiško iš Vilniaus Teodorui Narbutui į Šiaurius
juodraščio fragmentas, 1828-08-28;
LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 11r

283 „Kasdienybės rašymas“
kaip provincijos intelektualų
kūrybinės raiškos ženklas
(Šiaurių dvaro savininko
Teodoro Narbuto pavyzdys)

за симъ открыть былъ въ Со||вѣтъъ запечатанный конвертъ || въ которомъ означено было || [8r] имя сочинителя; онымъ ока||зался Помѣщикъ Гродненской || Губерніи, Отставной Инже||нерный Капитанъ и Кавалеръ || Ѳедоръ Нарбутъ¹¹⁹. Novosilcevas pritarė aukščiausio universiteto organo pozicijai ir sutiko skirti Narbutui nustatytą 200 sidabro rublių premiją (pinigai buvo išmokėti tik 1828 metų vasaros pabaigoje)¹²⁰ (žr. 14 pav.). Savo ruožtu birželio mėnesį rektorius Pelikanas buvusius komiteto narius paprašė rašinio nuorašo (sic!) parašėse surašyti pastabas: „położyli || swoje uwagi, jakie potzrebne¹²¹ || się okażą“¹²².

Taigi po to, kai Narbutui buvo paskirta premija, ne tik padarytas traktato nuorašas, bet ir liepta jį pakomentuoti (jau vėliau, kai Narbutui teko susipažinti su šiais komentarais, ypač didelį įspūdį jam padarė „Pono profesoriaus G.“ [„P. Prof. G.“ *vel* „P. Professor G.“], spėčiau – profesoriaus Gorskio – pastabos, kurias net citavo studijos pagrindu išleistoje knygelėje¹²³). Tai galėjo reikšti tik tai, kad universiteto vadovybė puoselėjo viltį šį darbą publikuoti.

3.3.2. BENDRA LEIDINIO CHARAKTERISTIKA. Tačiau Vilniaus universitetas konkursinio traktato taip ir neišspausdino. 1833 metais tai padarė pats Teodoras Narbutas (žr. 15 pav.). Kai 1832 metais ši institucija buvo uždaryta, jis ne tik atgavo savo rankraštį (taip ir nepavyko išsiaiškinti – originalą ar Pelikano minimą nuorašą, tikriausiai pastarąjį), bet ir įgijo teisę pats jį skelbti: „Miałbym sobie do wyrzucenia, gdybym, po tak zaszczytney zachęcie, nie udzielił publiczności postrzeżeń i przepisow przezemnie zebranych, zwłaszcza, kiedy miałem szczęście niedawno otrzymać napowrót rzezoną rozprawę“¹²⁴. Taigi trečdaliu papildytas („co więcej, niżeli o trzecią część, pismo się powiększyło“)¹²⁵, kai kur gerokai pataisytas konkursinis darbas buvo išspausdintas vos po metų, po jo užsakovo – Vilniaus universiteto uždarymo. Iš knygos pratarmės sužinome ir tai, kad pirminis rankraštis buvo iliustruotas, tačiau dėl didelių leidybos kaštų, kurie būtų gerokai pakėlę ir knygos kainą, piešinių atsisakyta: „Opuszcziliśmy w tém pisemku figury, starając się opisami jasnemi to nadgrodzić; dla tego, aby kupno tey xiążeczki dostępneyszém każdemu uczynić“¹²⁶. Žinome tik tai, kad viename iš piešinių buvo pavaizduoti mintuvai linams ir kanapėms minti: „Ja sam miałem szczęście przy Rozprawie mojej, podać Uniwersytetowi Wileńskiemu opisanie i rysunek tarlicy walcowey“¹²⁷. Šiaip ar taip, galime numanyti, kad Narbuto iliustracijos galėjo atrodyti panašiai kaip kad LVIA saugomame kiek vėliau datuotame anoniminio autoriaus rankraštyje¹²⁸ (žr. 16, 17 pav.).

119 Vilniaus universiteto tarybos raštas 1827-04-28, 7v–8r.

120 Novosilcevas 1827-05-04, 9r–9v; Novosilcevas 1828-08-28, 11r–11v.

121 Iš pradžių rašyta *zapotrzebniami*, bet vėliau raidės *za* išbrauktos.

122 Pelikanas 1827-06-[diena nenurodyta], 10r.

123 Narbut 1833, 56, (*) išn., 107, 122.

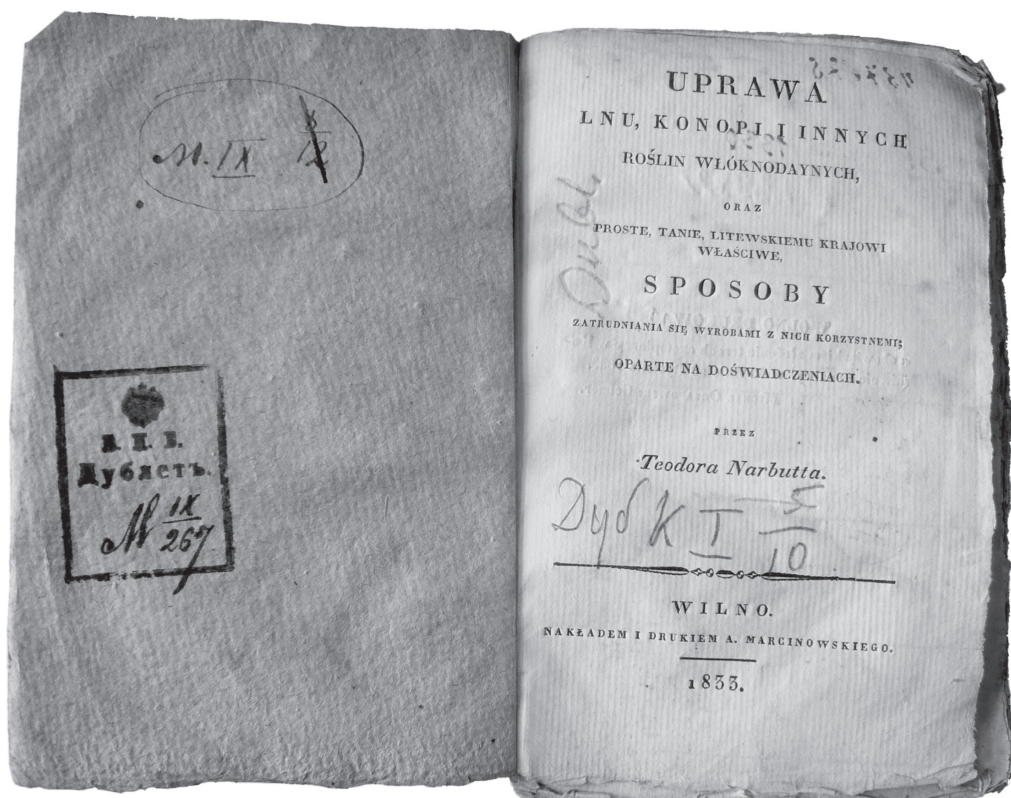
124 Narbut 1833, [III]–IV.

125 Narbut 1833, [III].

126 Narbut 1833, IV.

127 Narbut 1833, 55–56.

128 [Anonimas] [1837 (?)].

15 pav. Teodoro Narbuto knygos *Uprawa lnu, konopi i innych roślin włóknodaynych* (Vilnius, 1833) antraštinis lapas; VUB: T 23982; 17,1 × 10,6

Priešingai nei rankraštyje, knygoje neliko ir epigrafo – devizo (moto), kuris, kaip minėta, buvo vienas iš konkursinio darbo reikalavimų. Narbutas devizu buvo pasirinkęs didaktinės Vergilijaus poemos apie žemės ūkio darbus – *Georgikos* – pirmosios giesmės (*Georgikos* I. 191–223) fragmentą:

Nec non et lini segetem, et Cereale papaver, ||
 Tempus humo tegere, et jam dudum incumbere aratris, ||
 Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent... ||¹²⁹.

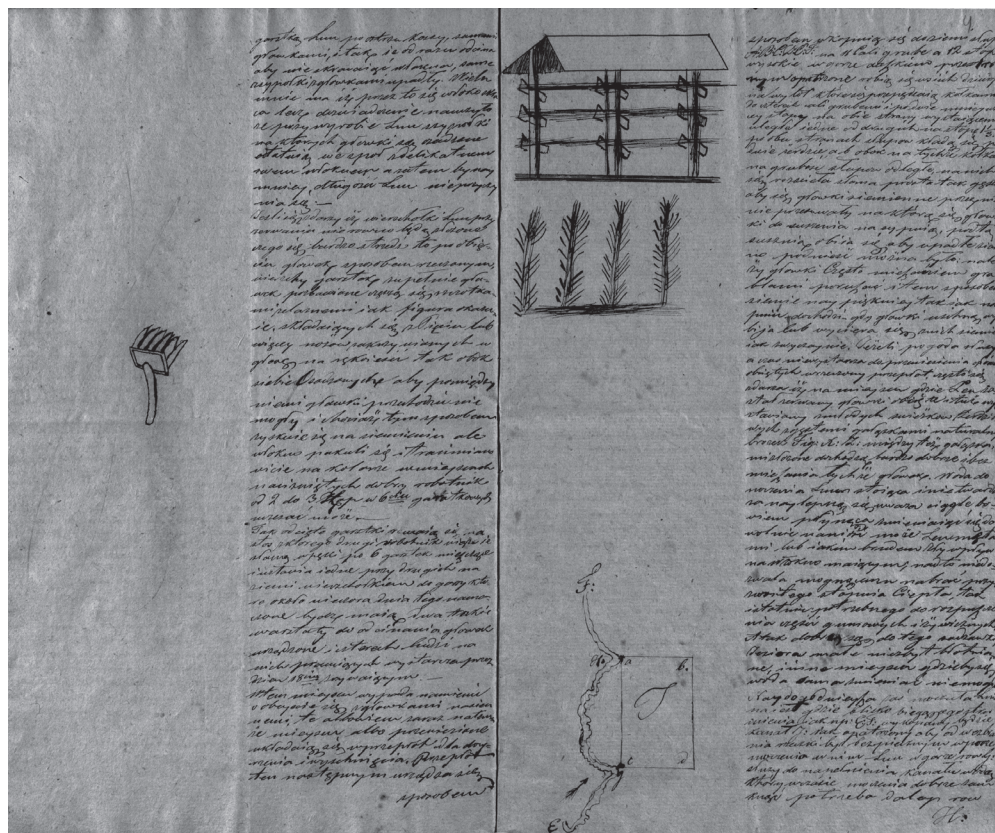
Pasėlj taigi linų ir Cereros sėklą – aguonas
 Metas seniai pridengti žeme ir arklą užgulti,
 Kol sausa tebeleidžia dirva, kol debesys karo¹³⁰.

¹²⁹ Rustemas 1827-03-28, 5r. Plg.: „Nec non et lini segetem, et Cereale papaver || Tempus humo tegere, et jam dudum incumbere ara-

tris. || Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent“. Žr. Narbutt 1833, 32, (*) išn.

¹³⁰ Vergilijus 2015, 81.

285 „Kasdienybės rašymas“
 kaip provincijos intelektualų
 kūrybinės raiškos ženklas
 (Šiaurių dvaro savininko
 Teodoro Narbuto pavyzdys)

16 pav. Anoniminio autoriaus rankraščio *Uprawa lnu* // z *Provincyi Żmudzkiej* ([1837] [?]) ilustracijos; LVIA: f. 1135, ap. 9, b. 13, 3v–4r; 34,3 × 41; 6r; 34,3 × 41

Šiuos romėnų poeto žodžius randame ir knygoje, tačiau tik išnašoje kaip komentarą teiginiui, kad linus patartina sėti sausoje saulės išdegintoje dirvoje: „Albowiem najszcześniejszy zasiew jest w rolę suchą, upaloną słońcem, a wraz po zasianiu i zabronowaniu, kiedy deszcz obfity spadnie“¹³¹. Įvedamieji posakiai Narbuto kūryboje labai reikšmingi, todėl neaišku, kodėl knygoje epigrafo atsisakyta¹³². Juolab kad *Georgikos* buvo ne tik „žemdirbystės vadovėlis“, bet ir filosofinė poema, analizuojanti žmogaus santykį su žeme ir su gamta¹³³. Ir Narbuto knyga nebuvo tik informacija apie pluoštinių augalų auginimo ir apdorojimo technologijas.

Knygą sudarė pratarmė ir dvi dalys. Pirmojoje dalyje informacija suskaidyta į 41 skyrelį: „Wstępne wiadomości“, „Rośliny włóknodayne“, „O Lnie“, „Rola na Len“,

131 Narbutt 1833, 31–32.

133 Dilytė 1993, 19.

132 Plačiau apie tai žr. Griškaitė 2001, 20–32.

17 pav. Anoniminio autoriaus rankraščio *Uprawa Inu II*

z *Prowincyi Żmudzkiej* ([1837] [?]) iliustracijos;

LVIA: f. 1135, ap. 9, b. 13

287 „Kasdienybės rašymas“
 kaip provincijos intelektualų
 kūrybinės raiškos ženklas
 (Šiaurių dvaro savininko
 Teodoro Narbuto pavyzdys)

„Uprawa roli“, „Wybor nasienia“, „Siewba“, „Pęcie“, „Podpieranie“, „Rwanie“, „Trzebieenie“, „Moczenie“, „Sliszczę“, „Suszenie“, „Tarcie czyli Międdlenie“, „O wyrobku lnu bez moczūly“, „Wiązanie w bunty czyli pundele“, „O Konopiach“ „Wybor roli“, „Uprawa roli“, „Siewba“, „O Pokrzywie“, „O Chmielu“, „O Lnie Nowozelandzkim“ ir kt. Antroji knygos dalis 27 skyrelių: „Czesanie wlokną“, „Kremplowanie“, „Przędzenie“, „Tkane“, „Teorya bielenia“, „Robienie lūgów“, „Chloryna“, „Blech“, „Polewacz“, „Bielienie wlokną“, „Blechowanie“, „Farbowanie“ ir kt. Iš viso Narbutas aprašę dešimties augalų (čia ir toliau jie vadinami tais vardais kaip ir knygoje *Uprawa lnu, konopi i innych rošlin wloknodaynych*) – paprastūjų linų („Len Pospolity“), Sibiro linų („Len Sybyrski“), kanapių („Konopie“), dilgėlių („Pokrzywa“), apynių („Chmiel“), turkiškū kviečių („Pszenica Turecka“), stepukū („Apocynum“), vaistinių dedešvū („Malwa Apteczna“), dobilū („gatunek pewny Koniczyny“), Naujosios Zelandijos linų („Len Nowozelandzki czyli Formium“) – botanines savybes, auginimo sąlygas ir pluošto iš jų gavybą.

Daugiausia dėmesio teikta populiariausiai Lietuvoje lino rūšiai:

Druga odmiana jest Len pospolity litewski, u rolników wiłkomierskich *Słowien*, *Szlowen*as po litewsku, nazwany, zapewne od zawołaney jego dobroci, od wyrazu *Szlowe*, Sławność. Ma siemie buynieysze, ciemnieyszey farby; jest mniej umłotnym, łodyga we wzroście wysoko rosnąca, mało bardzo gałęzi i to ku samemu wierzchołkowi mająca, zrzadka liściem pokryta; daje wlokną długie, w doyrzeniu słomiasto-zielonawe albo zielonawe brunatne, niekiedy siwe, bieleniu powolne, pod szczotkami cudnie miękczające. Ta odmiana jest nayprzydatnieyszą, nayszlachetnieysze wlokną dającą, i jakby naturalną naszemu krajowi¹³⁴.

Visi knygoje pateikti duomenys buvo ir yra svarbūs valstiečių verslų tyrėjams¹³⁵. Tačiau veikale *Uprawa lnu, konopi i innych rošlin wloknodaynych* negalima nematyti ir kitų dalykų.

3.3.3. ISTORIJA, MITOLOGIJA IR PATRIOTIZMAS. Jau pirmieji knygos puslapiai rodo, kad rašo ne tik dvarininkas ir ūkininkas, bet ir būsimas DNL autorius: Narbutui rūpi pluoštinių augalų, ypač linų, auginimą pristatyti ir istoriniame kontekste; parodyti, kad šie verslai, ypač linininkystė, Lietuvoje turi labai galias tradicijas; kad duomenų apie tai randama tiek senosiose kronikose, tiek lietuvių mitologijoje:

Ile tylko podania, pisma i postrzeżenia mieyscowe, zasięgnąć wiadomości pozwalają, o dawnym sposobie gospodarowania w Litwie; znajdujemy Gospodarstwa Lniane, od niepamiętnych wiekow, ze szczególnieyszém staraniem pielęgowane, u ludów plemienia Litewskiego. Paweł Wernefryd, dyakon, piszący o dziejach Longobardów, czyli ple-

¹³⁴ Narbutt 1833, 14–15. Plg.: „Drugą odmianą pospolitszą, a w Litwie powszechną, jest *słowien* [...] gospodarze zaś żmudzcy, ten tylko ostatni gatunek znają, i jego tyl-

ko jedynie uprawą trudnią“. Źr. Ocza-powski 1848, 186.

¹³⁵ Źr. šio leidinio p. 255.

mienia Germańskiego, za lewym brzegiem dolnej Wisły mieszkającego, przytacza, że widział u Herulów (ludu litewskiego), pola Lnem zieleniące się. Odległa starożytność litewska przypomina boginę *Alabatis*, która, podług wykładu mitologii litewskiej, niczym innym nie była, jak Izydą Lnorodną, znaną u Rzymian pod namianowaniem *Izis Linigera*. Łasicki dochował także wiadomość o bożku litewskim *Wajžgantos*, któremu szczególniejszą opiekę nad uprawą lnu przypisywano. Święto jego w jesieni obchodzono z osobnymi obrządkami, które w mitologii litewskiej znajdują się opisane obszernie, i wróżby o przyszłym Lnu urodzaju. Kronikarze obok tego zostawili pamięć udoskonalonych wyrobków z przędzy lnianey pomiędzy ludami litewskimi, ile tylko ich potrzeba wymagała i nawet przepych niejakiś z ochędóztwem połączony, a to w dwónastym i trzynastym wieku, kiedy Krzyżacy poczęli najeżdzać prusko-litewskie kraje¹³⁶.

Narbutas mini dar ir Adomo Bremeniečio, Petro Dusburgiečio, Casparo Hennenbergerio pateiktus duomenis apie prekybą lietuvišku linu Šiaurės Europos kraštuose¹³⁷. Mini ir Nestoro metraščių – tik ši kartą rašydamas apie senas audinių gamybos iš dilgėlių tradicijas („Używanie pokrzywy na włókno, bardzo jest dawne“)¹³⁸.

Tačiau svarbiausia Narbuto žinia – lietuvių liaudis linus garbina kaip ir kadaise:

Dobra prządka i dobra tkaczka opiewaną jest w dawnych śpiewach litewskich, jako dziewica, udarowana nieporównanemi przymiotami. Len, dar bogów, uszczęśliwieniem ziemi oyczystey się nazywał. Jakoż po dni nasze ta roślina jest szczególniejszey pieczołowitości wieśniaczek litewskich przedmiotem. Stany płótna, czyli kawały, jak na uszycie koszuli, zastępowały walor monetarny w handlu naszym krajowym, toż samo dziesięć garści włókna lnianego wyczesanego. Te rzeczy składają wieśniaczki na ołtarzu w ofierze Bogu, niemi czynią podarki, zaspakajają pewne daniny i w nabytcu potrzeb domowych się ułatwiają¹³⁹.

Išsaugota ir per amžius puoselėta linų auginimo tradicija – ši kultūra paplitusi visoje Lietuvoje, kad ir kokia būtų žemė: „Obeyr zawszy obszerny kray litewski, tak rozmaite grunta mający, nie znajdziemy prawie w nim zakątką, gdzieby uprawa Lnu zupełnie się nie udawala“¹⁴⁰. Taigi linas ir yra tas išganingas augalas, kuris galėtą atgaivinti Lietuvos ūkį ir kraštą padaryti turtingą. Žinoma, jeigu bus daroma protingai ir rūpestingai: „Przesądowi, niedbalstwu, lub nieoświeceniui przypisać należy mniemanie, że w tém lub w owém mieyscu kraju naszego, mimo starań, czarnoziemney roli, albo dostatku nowin, przez żaden sposob wybornego lnu otrzymać nie można“¹⁴¹. Todėl Narbutas ne tik dalinasi konkrečiais savo paties patyrimais ir patarimais, bet ir nurodo pagrindines kliūtis, kurios trukdo tą tikslą įgyvendinti. Pasak knygos autoriaus, padėtis ženkliai pasikeistų, jeigu linais būtų prekiaujama ne per tarpininkus, o tiesiogiai, jeigu atsirastų galimybė šią produkciją parduoti ir šalies viduje. Todėl siūlė ir Lietuvoje organizuoti nuolatines linų turgavietes arba muges.

136 Narbut 1833, 5–6.

137 Narbut 1833, 6, (*) išn.

138 Narbut 1833, 83.

139 Narbut 1833, 6–7.

140 Narbut 1833, 7.

141 Narbut 1833, 35.

Antroji linų pramonės atsilikimo priežastis – verpimo manufaktūrų stygius: „Brak rėkodzielni u nas, nadewszystko tkackich, cały nasz przemysł Inianay odrętvia“¹⁴². Brangūs net ir paprasčiausi verpimo rateliai: „W Wilnie, ordynaryyny, dość mierny, u nayeptшого maystra zrobiony kołowrótek, sam zapłaciłem roku 1832 grudnia 8, złotych dziesięć! Kiedy taki samy w Tylży, kosztuje złotych polskich 3, wyraźnie złotych polskich trzy!!!“¹⁴³ Šiaip ar taip, Narbutas rekomendavo į verpimą įtraukti kuo daugiau kaimo moterų – net atleisti jas nuo kai kurių lažo prievolių: „Zaniechać tylko potrzeba pańszczyznowych przymusow, niech przedzą talki dziewczęta dobrane, w porze wolney od robot polnych, pod okiem rozsądney dozorczyni“¹⁴⁴.

Taigi situacija paradoksali. Nors Lietuva vadinama verpėjų kraštu, ne tik linų prekyba, bet ir šios srities pramonė vis dar ypač žemo lygio: „Len zaś od wieków niepamiętnych nayplepszy nam rodzi, dostawujemy od czterech czy pięciu wieków wyborne włókna Rydze na handel zagraniczny, a żadnego porządnego zakładu tkackiego nie mamy! Niechże to będzie zagadką do rozwiązania dla fatalistów naszego wieku“¹⁴⁵. Todėl Narbutas ragino Lietuvos dvarininkus būti smalsius, sekti pramonines naujoves („bylebyśmy raz pokonali zadawnioną nieochotę do przemysłów nowych w ekonomice i rėkodzielniach“)¹⁴⁶, imti pavyzdį iš Anglijos dvarininkų – steigti savo dvaruose manufaktūras:

Niechże się nie wstydzą nasi właściciele i właścicielki ziemskich posiadłości, do świętych tytułów szlachectwa przodków swoich, łączyć naukę, ekonomiczno-rėkodzielniczą, którey zasady są rośliny włóknodayne, szczególnie Len, jeden z darów, jakeimi przyrodzenie obdarzyło krainę naszą, którego przemysłu pomnożenie, uświetniłoby zamożnością naszą rolniczą oyczyznę¹⁴⁷.

Šie žodžiai – paskutiniai knygoje. Narbuto mintis labai aiški – tikras bajoras turi didžiulis ne tik savo kilme ir savo žeme, bet ir turėti mokslu paremtą ūkininkavimo įgūdžius, ypač auginant linus – sakralią krašto kultūrą, kuri „mūsų agrarinei tėvynei“ galėtų atnešti ir turta, ir garsą.

3.3.4. ŠALTINIS ŠIAURIŲ DVARO ISTORIJAI. Teodoro Narbuto *DNL* randame digresijų ir dvaro tema: aprašomos Šiaurių gamtinės sąlygos, kalendorinės šventės; randame ir kasdienių pašnekesių su visų trijų kaimelių valstiečiais atgarsius ir net idiliškiausią to veikalo puslapiuose perskaitytą vaizdelį – kaip Narbutas savo tarnams lietuviams *lietuviškai* skaito Ksavero Bogušo į lietuvių kalbą išverstą Ovidijaus *Metamorfozių* fragmentą („Ułamek z Przemian Owidyusza Xęgi II, v. 1–30. tłómaczony przez Xawiera Bohusza, z zupełném opddaniem miar wierszowych oryginału“)¹⁴⁸. Ne

142 Narbutt 1833, 69.

143 Narbutt 1833, 103, (*) išn.

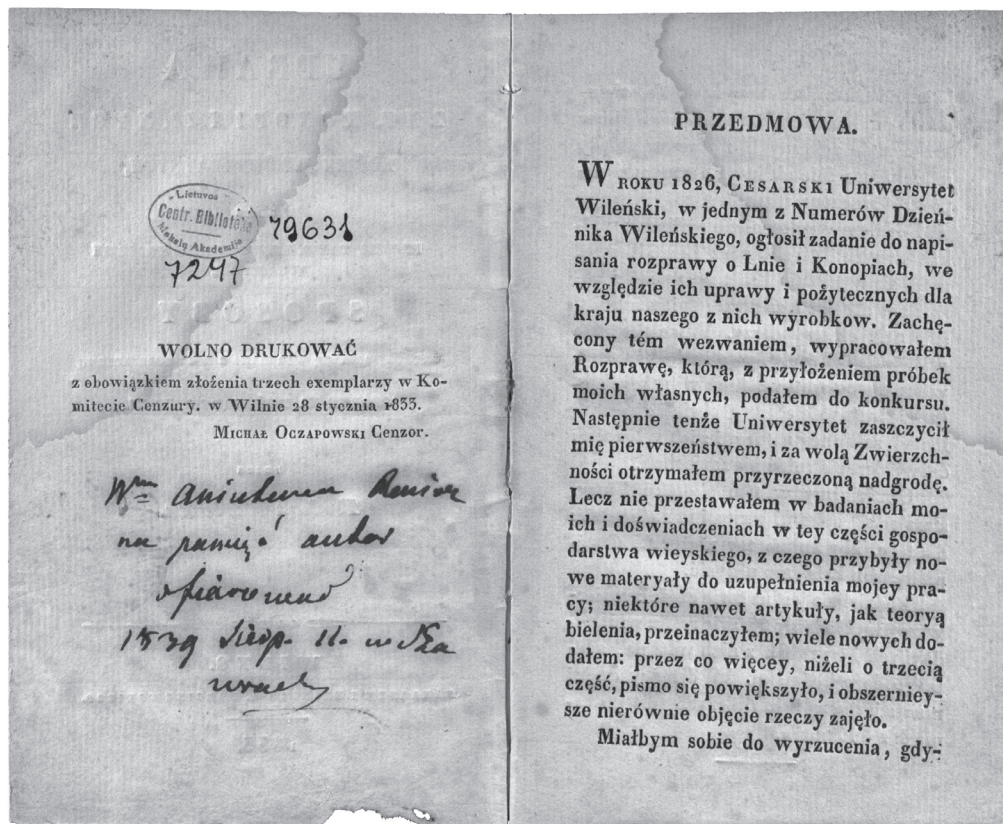
144 Narbutt 1833, 104.

145 Narbutt 1833, 107.

146 Narbutt 1833, 9.

147 Narbutt 1833, 167.

148 Narbutt 1835, (1) 468: „Kiedy pierwszy raz wzięłem w rękę Rozprawę ś. p. X. Bohusza, i te wiersze mocno zajęły moją uwagę, czytałem je służącym moim Litwinom, słuchali z wielkiem zadowoleniem, powiadając: że harmonijne brzmienie wyrazow,

18 pav. Teodoro Narbuto knygos *Uprawa lnu, konopi i innych roślin włóknodajnych* (Vilnius, 1833) egzempliorius iš Aniceto Renjé bibliotekos su paties autoriaus dedikacija (Šiauriai, 1839-08-11); LMAVB RSS: L-19/296 (brūkšninis kodas 002 00332236); 17,1 × 21,1

išimtis ir knyga *Uprawa lnu, konopi i innych roślin włóknodajnych* (žr. 18 pav.). Tik čia dvaro kasdienybė dar ryškesnė. Nors iš pirmo žvilgsnio rašoma tik apie vieną nedidelę Šiaurių ūkinio gyvenimo dalį – pluoštinių augalų auginimą, tačiau pasakojimu apie tai piešiamas ir labai neįprasto dvaro paveikslas. Tai ne tik dvaras – archyvas, t. y. vieta, kurioje rašomi istorijos veikalai, bet ir dvaras – laboratorija, kurioje nuolat eks-

przedziwnie znajdowali oddane. Lecz następnie, kiedy wyuczyłem na pamięć jedną młodą Litewkę, z pięknym organem mowy, i ona deklamowała; wieśniacy z zachwyceciem słuchali i pojmować zdawali się harmoniją miar. Nawet nieznający osoby języka, podziwienia godną brzmienność czuły, w deklamowaniu tych 30 wierszy." Tai,

kad kai kurie Šiaurių valstiečiai kalbėjo lietuviškai, patvirtina ir kitos Narbuto iš-tarmės DNL puslapiuose. Iškalbingas ir faktas, kad Šiaurių dvarininkas visada rūpinosi, jog Nočios bažnyčioje tarnautų ir lietuvių kalbą mokantis kunigas. Tačiau Narbuto kalbinės aplinkos analizei reikėtų atskiros studijos.

perimentuojama. Todėl knygoje nuolat skaitome žodžius: „Ja robėtem došwiadczenia“, „Moje došwiadczenia“, „Došwiadczenia moje“¹⁴⁹ ir kt.

Kad daug tokių eksperimentų buvo atlikta Šiaurių dvare, rodo minėtosios publikacijos DW. Tokių duomenų apstu ir knygoje *Uprawa lnu, konopi i innych rošlin włókno-daynych* – pradedant naujomis kanapių mirkymo ir mynimo technologijomis, baigiant Narbuto sukonstruotomis naujomis skalbimo mašinomis („Moja nowa mahina pralna“)¹⁵⁰. O drobių balinimo aprašymas – ne tik „technologiškas“, bet ir labai vaizdingas¹⁵¹. Todėl autoriaus literatūrinio talento dėka šio keisto dvaro, kurį jo šeimininkas, beje, vadino visada labai meiliai („mój zakątek“, „moja wioszczyzna“, „moja własna wioszczyzna“, „moja wioszczyzna rodzima“), gyvenimas labai „priartėja“ – „matome“ ne tik jame atliekamus žemdirbystės darbus, bet ir tuos, kurie tuos dirba. Štai kad ir fragmentas apie pluošto šukavimą:

Sztuka czesania włókna zasada się na cierpliwości, uwadze i delikatney manipulacyi, samym rękóm kobiecym właściwey. Należy brać małe garście, zawijając mocno koło wielkiego palca lewey ręki, rozwachlerzać włókno mocném ręki wstrząśnieniem, trzymać też rękę podniesioną równo z twarzą, odstawioną, czyli nieco wyciągniętą. Czesać wolnemi razami, obracając ręką lewą¹⁵².

Arba apie linų brukimą:

Odbywać się powinna robota w mieyscu przewiewném, na ciąg wiatru wystawioném: gdyż pył, pochodzący z rozdrabiania się włókna poprzecznego, gumm i szcątków kory, szkodliwy jest na piersi, ból głowy sprawuje i duszność. Pył ten Litwini nasi nazywają *Dulkis*¹⁵³.

Šiaurių dvaro valstiečius regime ir baigiančius lino darbus – kai drobė jau vyniojama į ritinius:

Ta robota ma prosto zaletę handlową, idzie bowiem kramarzom o wystawę zewnętrzną, aby sztuka płótna miała naymnieyszą w złożeniu objętość. Mieć trzeba dobrą prassę śrubową: sfałdować nasamprzód gładko, położyć pod prassę, ucisnąć mocno, potem złożyć we troje sfałdowaną sztukę, jeszcze raz przyprassować i w końcu we dwoje złożyć. Fałdy i składania mają byđz tak umiarkowane, aby w końcu prassą naciśnięty walec, był owal mający w większey średnicy nie więcey nad cali 8–9. Po końcach związuje się różową tasiemką, obwija się niebieskim papierem z etykieta, czyli dewizą rękodzielni¹⁵⁴.

Knygoje *Uprawa lnu, konopi i innych rošlin włókno-daynych* perteikta Šiaurių dvaro valstiečių kasdienybė ne tokia rūsti kaip Narbuto epistolikoje ar net poezijoje¹⁵⁵. Galbūt vaizdas šviesesnis todėl, kad rašoma apie sakraliuosius net dviejų dievų –

149 Narbut 1833, 23, 49, 129.

150 Narbut 1833, 48–50, 55–58, 139.

151 Narbut 1833, 149–150.

152 Narbut 1833, 97.

153 Narbut 1833, 66.

154 Narbut 1833, 157–158.

155 Narbut 1818.

Alabačio („Alabatis“) ir Vaižganto („Wajžgantos“) – globojamas linus. Po poros metų pasirodžiusiame pirmajame DNL tome mintį apie ypač svarbią lino vietą lietuvių tautos istorijoje jis dar sustiprins: „dziko rosnąca w Egipcie, ziemię litewską za drugą ojczyznę dla siebie obrała, gdzie nierównie szlachetniejszą się rodzi, niżeli gdzieindziej; umiejętność też chodzenia około niéj i sposób uprawy, zasięga najodleglejszych epok narodu litewskiego“¹⁵⁶. Aprašys ir Vaižganto šventę („Švięto Wajžganta“), duomenų imdamas ne tik iš Jono Lasickio, bet ir iš savo valstiečių pasakojimų: „Są jeszcze inne podania, z których w tym opisie korzystaliśmy“¹⁵⁷. Tokiame dvarelyje kaip Šiauriai gyventa labai arti vienas kito.

4. IŠVADOS. 1. XIX amžiaus pirmosios pusės Lietuvos dvarininką rašyti ūkio tema, šiuo atveju – apie pluoštinių augalų auginimą ir apdorojimą – skatino daugybė veiksnių: Europoje vykstantis pramonės perversmas, kaip tik ir prasidėjęs nuo tekstilės technologijos revoliucijos, žemdirbystės ir botanikos mokslo plėtra, medvilnės ir lino konkurencija to meto rinkose ir t. t. Naujos technologijos galėjo pakelti krašto ekonomiką ir sustiprinti dvarų ūkius. Svarbus buvo ir socialinis bei filantropinis aspektai – nuo dvaro ūkio padėties priklausė ir baudžiavinių valstiečių gerovė. Rašydamas dvarininkas atliko ir švietėjišką bei patriotinę misiją. Didelės įtakos tokioms intencijoms atsirasti turėjo ir Vilniaus universitete, laisvųjų mūrininkų ir labdaros draugijose suformuotos nuostatos. Kitaip tariant, tokia literatūra galėjo būti ir pareiga, ir būtinybė.

2. Visos šios priežastys galėjo lemti ir Teodoro Narbuto dėmesį ūkinei tematikai. Nors visada pirmenybę teikė istorinei ir grožinei kūrybai, dėl Vilniaus universitete įgyto matematinio, inžinerinio ir architektūrinio išsilavinimo, dėl ilgamečio ūkininkavimo patirties, dėl įgimto smalsumo ir universalumo (tik iš knygos *Uprawa lnu, konopi i innych roślin włóknodaynych* sužinome nekasdienišką Narbuto biografijos faktą, kad lankėsi Silezijos ir Čekijos linų manufaktūrose („obeyrzenie zakładów zagranicznych, szczególny w Szlązku i Czechach“¹⁵⁸), pagaliau dėl filantropinių tikslų (rūpinimosi savo valstiečiais) tiesiog negalėjo neeksperimentuoti, juolab nerašyti ir šiais klausimais. Netgi susidaro įspūdis, kad nesąmoningai materialinį ir psichologinį komfortą savo dvare kūrė ir kaip būtiną sąlygą intelektiniam darbui. Žinoma, šiandien į Narbuto ūkinės tematikos kūrybą galime žvelgti ir daug paprasčiau – tiesiog kaip į Šiaurių dvaro „kasdienybės“ rašymą. Ir tikrai šiuose rašiniuose randame žinių tiek apie žemdirbystės praktikas, tiek apie socialinius, tiek apie emocinius santykius dvare.

3. Nėra duomenų apie amžininkų reakciją į šias Narbuto publikacijas. Vienintelis atgarsis – minėtoji konkursinė Vilniaus universiteto byla ir trumpa anoniminio autoriaus informacija apie tik ką pasirodžiusią knygą *Uprawa lnu, konopi i innych roślin włóknodaynych* žurnale *Wizerunki i Roztrząsania Naukowe*¹⁵⁹. Šio Narbuto kūrinio savo

156 Narbutt 1835, 107.

157 Narbutt 1835, 318.

158 Narbutt 1833, 8.

159 [Anonimas] 1834.

didžiąjame daugiatomiame veikle *Gospodarstwo Wiejskie, obejmujące w sobie wszystkie gałęzie przemysłu rolniczego teoretyczno-praktycznie wyłożone* (pluoštinių kultūrų auginimui buvo skirtas šeštasis veikalo tomas¹⁶⁰) neminėjo ir knygos cenzorius Mykolas Očapovskis. Žinoma, apie linų ir kitų pluoštinių augalų auginimą rašyta ir iki Narbuto, ir po jo, tačiau Šiaurių dvarininkas turėjo vieną pranašumą – ūkininkavimo patirtis derino ne tik su nuolatine išradėjo praktika, bet ir istoriko gebėjimais, ir tai jo tekstus darė savitus. Šia prasme Narbuto kūriniams prilygtų tik pora dešimtmečių vėliau spausdintos Simono Daukanto ūkinės knygelės. Vadinamąja linų tematika Narbutas domėjosi visą gyvenimą¹⁶¹.

4. Knyga *Uprawa lnu, konopi i innych roślin włóknodaynych* buvo išleista ir metams nepraėjus po Vilniaus universiteto uždarymo (dekretas dėl šios aukštosios mokyklos uždarymo pasirašytas 1832 metų gegužės 1 dieną, o cenzoriaus Mykolo Očapovskio leidimas spausdinti knygą – 1833 metų sausio 28 dieną). Todėl tam tikru požiūriu tai buvo ir universiteto vardo priminimas, kuklus atminimo paminklas – su subtilia potekste (epitafija) apie šios institucijos rūpestį krašto gerove.

5. Jonas Boguslavas Richteris išrutuliojo mintį, kad vadinamųjų ūkinių knygelių rašymas – tai ir krašto *istorijos* rašymas, nes tai daugybės amžių ir daugybės kartų patirties apibendrinimas: „Książka taka nie może być utworem jednego człowieka. Albowiem samo zbieranie zasad gospodarsta wiejskiego jest dawniejsze od zasad innych nauk dokładnych: jest dziełem przeciągu wieków, prawie pierwszych zarodów cywilizacyi sięgających: dziełem spostrzeżeń, od pokolenia do pokolenia przechodzących“¹⁶². Knyga *Uprawa lnu, konopi i innych roślin włóknodaynych* taip pat buvo tokios ilgametės patirties apibendrinimas, taigi kartu ir nedidelis šio krašto *istorijos* fragmentas. Už poros metų Narbutas pradės spausdinti daug sudėtingesnę sintezę – visos tautos istorinės patirties apibendrinimą. Iš pirmo žvilgsnio sunku lyginti šią nedidelę 168 puslapių knygelę ir net 5136 puslapių daugiatomį veikalą, tačiau žvelgiant plačiau abiem atvejais tai buvo *Lietuvos istorijos* rašymas.

Šaltiniai:

[ANONIMAS,] [1837 (?): *Uprawa lnu* || z *Provincyi Żmudzkiey*; LVIA: f. 1135, ap. 9, b. 13, 1r–8r.

NARBUTAS, TEODORAS, [be datos]: Raštelis Vilniaus universiteto rektoriui Vaclovui Pelikaniui; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 6r (lenkų kalba).

NARBUTAS, TEODORAS, 1836 (?): Šiaurių dvare rastos senovinės lempos piešinys ir radinio aprašas; LMAVB RS: f. 18, b. 199/2, 118r.

NARBUTAS, TEODORAS, 1851-07-09: Laiškas Adomui Honorijui Kirkorui iš Šiaurių į Vilnių; LVIA: f. 1135, ap. 11, b. 9, 94r–94v (lenkų kalba).

¹⁶⁰ Oczapowski 1848.

¹⁶² Rychter 1841, [b. p.].

¹⁶¹ Narbutas [1851–1861], 61r (1855 [?] metų įrašas).

- NARBUTAS, TEODORAS, 1854-03-11: Laiškas Adomui Honorijui Kirkorui iš Šiaurių į Vilnių; LVIA: f. 1135, ap. 11, b. 9, 46r–47r (lenkų kalba).
- NARBUTAS, TEODORAS, 1854-05-30: Laiškas Adomui Honorijui Kirkorui iš Šiaurių į Vilnių; LVIA: f. 1135, ap. 11, b. 9, 122r (lenkų kalba).
- NARBUTAS, TEODORAS, 1855-02-16: Laiškas Adomui Honorijui Kirkorui iš Šiaurių į Vilnių; LVIA: f. 1135, ap. 11, b. 9, 144r–145v (lenkų kalba).
- NARBUTAS, TEODORAS, 1856-10-05: Laiškas Adomui Honorijui Kirkorui iš Šiaurių į Vilnių; LVIA: f. 1135, ap. 11, b. 9, 174r–175r (lenkų kalba).
- NARBUTAS, TEODORAS, 1843–1864: Laiškai Adomui Honorijui Kirkorui iš Šiaurių ir Vilniaus į Vilnių; LVIA: f. 1135, ap. 11, b. 9, 28r–218v (lenkų kalba).
- NARBUTAS, TEODORAS, [1851–1861]: Užrašų knygelė; LMAVB RS: f. 18, b. 199/1 (lenkų, prancūzų, rusų ir vokiečių kalbomis).
- NARBUTT, TEODOR, [~1811]: *Opis || Ksiąg należących || do || Teodora Narbutta, || w językach, Polskim, Łacinllskim, Francuzkim*¹⁶³, *Włosllkim, Niemieckim i Rosllsyiskim, tudzież w rozmailltych materyach*; LMAVB RS: f. 18, b. 199/2, 193r–206v.
- NARBUTT, TEODOR, 1855-02-04: *Historja Tytuniu*; LVIA: f. 1135, ap. 11, b. 9, 22r–23v.
- NOVOSILCEVAS, NIKOLAJUS, 1825-04-14: Raštas Vilniaus universiteto tarybai; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 1r–1v (rusų kalba).
- NOVOSILCEVAS, NIKOLAJUS, 1825-11-15: Raštas Vilniaus universiteto tarybai; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 3r–3v (rusų kalba).
- NOVOSILCEVAS, NIKOLAJUS, 1827-05-04: Raštas Vilniaus universiteto tarybai; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 9r–9v (rusų kalba).
- NOVOSILCEVAS, NIKOLAJUS, 1828-08-28: Laiškas iš Vilniaus Teodorui Narbutui į Šiaurius; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 11r–11v (juodraštis; rusų kalba).
- PELIKANAS, VACLOVAS, 1827-01-09: Raštas Vilniaus universiteto profesoriui Jonui Rustemui; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 4r–4v (juodraštis; lenkų kalba).
- PELIKANAS, VACLOVAS, 1827-06-[diena nenurodyta]: Raštelis Jonui Rustemui; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 10r (juodraštis; lenkų kalba).
- RUSTEMAS, JONAS, 1827-03-28: Raštas Vilniaus universiteto tarybai; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 5r–5v (lenkų kalba).
- Vilniaus universiteto tarybos raštas Vilniaus švietimo apygardos globėjui Nikolajui Novosilcevui, 1827-04-28; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 7r–8r (rusų kalba).
- Дѣло По управленіи имѣніемъ Шавры || Помѣщика Лидскаго Уѣзда Оеллора Нарбута, Началось 8 Августа 1863 года. || Кончилось 15 июля 1874 года, [1863-08-08–1874-11-29]; LVIA: f. 525, ap. 15, b. 587, 1r–395r [paskutinis dokumentas byloje įsegtas ne liepos 15, bet lapkričio 29 dieną].*
- НАРБУТЪ, ТЕОДОРЪ, ЕКИМОВЪ СЫНЪ, 1846-11-15a: „Статистыческая вѣдомость || объ имѣніи Шаврахъ“; LVIA: f. 394, ap. 4, b. 28, 2r–6v; 12v [bylos lapuose 12^br–15r; 21v įseg-

163 Raidė z taisyta.

- tas to paties dokumento nuorašas; statistinio aprašymo patikimumas Lydos apskrities bajorų vadovo vardu patvirtintas 1847-04-18 (pasirašiusio asmens parašas neįskaitomas)].
- НАРБУТЬ, ФЕОДОРЪ, ЕКИМОВЪ СЫНЪ, 1846-11-15b: „Посемейный Списокъ || Крестьянамъ тягольнымъ, съ означеніемъ || ихъ домашняго народонаселенія, имущества, || количества отвѣденной Земли для хозяйствъ || и всехъ повинностей, какими они обязаны || за данную землю“; LVIA: f. 394, ap. 4, b. 28, 7r–12r [bylos lapuose 16r–21r įsegta to paties dokumento nuorašas; statistinio aprašymo patikimumas Lydos apskrities bajorų vadovo vardu patvirtintas 1847-04-18 (pasirašiusio asmens parašas neįskaitomas)].
- О Наградахъ за рѣшеніе Задачъ съ 1825 || по 1829. годъ; LVIA: f. 721, ap. 1, b. 720, 1r–11v.
- СОКОЛОВЪ, НИКОЛАЙ, [1864]: *Опись библиотеки умершаго историка Феодо||ра Нарбутта, находящейся въ имѣніи Шав||рахъ, Виленской губерніи, Лидскаго уѣзда*; LMAVB RS: f. 18, b. 22, 22r–30v.
- Статистическія свѣдѣнія о || имѣніи Шавры Фео||ра || Нарбута || Лидскаго уѣзда || Началось 22 Апрѣля 1847 [ода] || Рѣшено [data nenurodyta], [1846–1847]; LVIA: f. 394, ap. 4, b. 28, 1r–21v.

Skelbti šaltiniai ir literatūra:

- [ANONIMAS,] 1830: „Opisanie machiny do tarcia i czesania lnu i konopi, wynalazek P. Lorrillard mechanika francuzkiego (Bulletin d’encourag: 1828 p. 391)“, *Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodziel, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 11, 268–274.
- [ANONIMAS,] 1834: „Tenże P[an] Antoni Marcinowski wydał swoim nakładem...“, *Wizerunki i Roztrząsania Naukowe* 1, 96–97.
- [BRÜLES (?),] 1792: *Nauka wyrabiania włókna konopnego y lnianego, do stopnia doskonałości takiej, iżby te włókna były białe i miękkie, z doświadczon uczynionych w Wołczyńie zebrana, y dla pożytku publicznego; fzszeźólnie dla Ofob gospodarstwem bawiających się wydana, w Warszawie, w Drukarni uprzywileiowaney M[ichała] Grölla, Ksegarza Nadwornego J[ego] K[siążęcej] Mości.*
- BŪČYS, ŽYGINTAS, 2009: *Masonai Lietuvoje: XVIII a. pabaiga–XIX a. pradžia = Freemasonry in Lithuania: End of 18th–Beginning of 19th Century*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- BURGER, JAN, 1831–1832: *Początki gospodarstwa wieyskiego, z niemieckiego na ięzyk polski przetłumaczone i powiększone dodatkiem niektórych uwag, w celu zastosowania nauki do klimatu północnego przez Michała Oczapowskiego, z wydania trzeciego poprawnego i powiększonego 1–2, Wilno: Józef Zawadzki własnym nakładem.*
- ČEPIENĖ, IRENA, 2008: *Lietuvių etninė kultūra: raidos įžvalgos*, Vilnius: Alma littera.
- DILYTĖ, DALIA, 1993: „Vergilijaus Georgikos lietuviškai“, *Naujasis židinys-Aidai* 11, 17–27.
- DNL – Teodor Narbutt, *Dzieje narodu litewskiego 1–9, Wilno, nakładem i drukiem A[ntoniego] Marcinowskiego (1–3, Dzieje starożytne narodu litewskiego), 1835, 1837–1841.*
- DUNDULIENĖ, PRANĖ, 1982: *Lietuvių etnografija*, Vilnius: Mokslas.
- DW – *Dziennik Wileński.*

- GRIŠKAITĖ, REDA, 2001: „Penktasis *Lietuvių tautos istorijos* tomas: Nuo Gedimino mirties iki mūsų prie Vorsklos“, *Lietuvių tautos istorija* 5. Teodoras Narbutas, Vilnius: Mintis, 17–59.
- JUNDZIŁŁ, STANISŁAW BONIFACY, 1799: *Botanika stosowana, czyli Wiadomořć o wlasnořciach i użyciu roslin w handlu, ekonomice, rękodzielactwach, o ich oyczyźnie, mnożeniu, utrzymywaniu, według układu Linneusza*, przez X[iędza] B[onifacego] S[tanislawa] Jundziłła, historyi naturalný wice-professora, w Wilnie w Drukarni Dyecezalney.
- KLIMAVIČIUS, RAIMUNDAS, 1989: „Masonų taurės mįslė“, *Mokslas ir gyvenimas* 7, 38.
- KOWKIEL, LILIA, 2005: *Prywatne księgozbiory na Grodzieńszczyźnie w pierwszej połowie XIX wieku*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- KUMELSKI, N[ORBERT] A[LFONS], 1827: „Opisanie maszyny do międlenia P[ana] Laforest, z uwagami nad uprawą lnu i konopi, mających się wyrabiać za pomocą tey maszyny“, *Dziennik Wileński*¹⁶⁴. *Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodziel, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 4, 105–139 [buvo išleistas ir šio straipsnio atspaudas].
- ŁAWRYNOWICZ, SZYMON, 1819: „O rolnictwie powiatu Kowieńskiego w Gubernii Wileńskiej, przez Symeona Ławrynowicza, Radzcę nadwornego, Filozofii Doktora, Dozorcę szkoły powiatowej Kowieńskiej“, *Dziennik Wileński* 1, 647–666.
- LEVANDAUSKAS, VYTAUTAS, 2012: *Lietuvos mūro istorija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- LIIB – Lietuvos istorijos instituto biblioteka.
- MAŁACHOWSKI-ŁEMPICKI, STANISŁAW, 1930: *Wolnomularstwo na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1776–1822). Dzieje i materjały*, Wilno, nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, z zasiłku Ministerstwa Wyznań Relig[ijnych] i Ośw[iecenia] Publicznego, Skład Główny w Księgarni Św. Wojciecha w Wilnie, Drukarnia „Zorza“.
- MILIUS, VACYS, 2001: *Lietuvių etnologijos bibliografija*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
- NARBUTT, TEODOR, 1818: „Parodya piesni J[ana] Kochanowskiego“, *Tygodnik Wileński* 6, 359–361.
- NARBUTT, TEODOR, 1828a: „Lampy nigdy niewygasające“, *Dziennik Wileński*¹⁶⁵. *Historija i Literatura* 5, 366–368.
- NARBUTT, TEODOR, 1828b: „Maszyny do międlenia konopi i lnu Pana Laforesta“, *Dziennik Wileński*¹⁶⁶. *Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodziel, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 6, 41–48.
- NARBUTT, TEODOR, 1828c: „O uprawie chmielu“, *Dziennik Wileński*. *Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodziel, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 7, 89–108.
- NARBUTT, TEODOR, 1828d: „Wyjątki z Gazety Gospodarczey Halskiej: *Land und Hauswirth von Schnee*“, *Dziennik Wileński*. *Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodziel, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i handlu* 7, 202–216; 259–271.

164 Sic! Norėta parařyti *Wileński*?

165 Sic! Norėta parařyti *Wileński*?

166 Sic! Norėta parařyti *Wileński*?

- NARBUTT, TEODOR, 1829a: „O składach zboża i Towarzystwie zabezpieczającym w nich przechów na czas nieokreślony“, *Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodzieł, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 8, 37–70.
- NARBUTT, TEODOR, 1829b: „Osieć ulepszona“, *Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodzieł, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 8, 118–128.
- NARBUTT, TEODOR, 1829c: „Sposób stryhowania cegły. Za pomocą walca, ulepszony“, *Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodzieł, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 8, 137–151.
- NARBUTT, TEODOR, 1829d: „Boyka Meklemburska. Z wykładem sztuki robienia masła, z rycyną“, *Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodzieł, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 8, 151–167.
- NARBUTT, TEODOR, 1829e: „Pług ręczny angielski, jego teoria i wykład urządzenia, z rycyną“, *Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodzieł, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 9, 113–150.
- NARBUTT, TEODOR, 1830: „Lampy bezknotowe“, *Dziennik Wileński. Nauki Stosowane do Rolnictwa, Rękodzieł, Sztuk, Rzemiosł, Gospodarstwa i Handlu* 11, 90–97.
- NARBUTT, TEODOR, 1833: *Uprawa lnu, konopi i innych roślin włóknodajnych, oraz proste, tanie, Litewskiemu krajowi właściwe, sposoby zatrudniania się wyrobami z nich korzystnymi; oparte na doświadczeniach*, Wilno, nakładem i drukiem A[ntoniego] Marcinowskiego.
- NARBUTT, TEODOR, 1835: *Dzieje starożytne narodu litewskiego 1. Mitologia litewska, z ośmiu rycinami*, Wilno, nakładem i drukiem A[ntoniego] Marcinowskiego.
- NARBUTT, TEODOR, 1835, 1837–1841: *Dzieje narodu litewskiego 1–9*, Wilno, nakładem i drukiem A[ntoniego] Marcinowskiego (1–3. *Dzieje starożytne narodu litewskiego*).
- NARBUTT, TEODOR, 1887: „List Teodora Narbutta do dr. Reniera (Szawry, dnia 3 Lipca 1840 r.)“, *Kronika Rodzinna* 16, 489–491.
- NARBUTT, TEODOR, 1888: „Listy Teodora Narbutta do d-ra Anicetego Reniera w Wilnie“, *Kronika Rodzinna* 9, 262–266; 10, 294–300; 11, 328–335; 12, 356–359; 13, 393–398; 14, 425–430.
- OCZAPOWSKI, MICHAŁ, 1825: *O roli, iey uprawie i pielęgnowaniu roślin gospodarskich, dla użycia po szkołach powiatowych w wydziale Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno: Józef Zawadzki własnym nakładem.
- OCZAPOWSKI, MICHAŁ, 1828, 1830: *Rzut oka na terażniejszy stan gospodarstwa w klimacie północnym, wespół z podaniem środków prowadzenia, w obecnych stosunkach handlowych takiego trybu gospodarowania, któryby, wynagradzając straty na cenie zboża, w dzisiejszych czasach doświadczone, był stosowniejszym do terażniejszego stanu okoliczności, i któryby tém samém, podupadłego rolnika w tych krajach podźwignął, czyli Wykład prawideł, podług których reforma terażniejszego systematu gospodarowania z pożytkiem dla właścicieli ziemskich w klimacie północnym, a szczególności w prowincjach Litwy i Polski uskutecznioną być może 1–2*, Wilno, w Drukarni A[ntoniego] Marcinowskiego.
- OCZAPOWSKI, MICHAŁ, 1848: *Gospodarstwo Wiejskie, obejmujące w sobie wszystkie gałęzie przemysłu rolniczego teoretyczno-praktycznie wyłożone*, wydanie drugie 6: *Uprawa roślin fa-*

- brycznych, Warszawa, nakładem S[amuela] H[enryka] Merzbacha, Księgarza przy ulicy Miodowej Nr. 486.
- PELIKAN, WACŁAW, 1825: „Zadania do nagrody“, *Dziennik Wileński* 3, 243–248.
- R[YCHTER], J[AN] B[OGUSŁAW], 1834: *O Inie towarowym Litewskim, czyli Informacja o sprzedaży lnu, tak dla właścicieli ziemiańskich jako i rządców ich majątności*, Wilno, nakładem i drukiem T[eočila] Glücksberga].
- RYCHTER, JAN BOGUSŁAW, 1841: *Uwiedomienie o księdze wydającej się na prenumeratę, pod tytułem: Zasady gospodarstwa wiejskiego z zastosowaniem ich do Litwy, czyli Prawidła, których się gospodarz pilnować powinien, dla otrzymania jak największego godziwego zysku z majątności wiejskiej i ze spekulacji z gospodarstwem wiejskim połączonej*, Wilno, w Drukarni M[anesa] Romma.
- RYCHTER, J[AN] B[OGUSŁAW], 1855: *O Inie towarowym Litewskim, czyli Informacja o sprzedaży lnu, tak dla właścicieli ziemskich jako i rządców ich majątności*, edycja druga, poprzedzona zarysem życia Jana B[ogusława] Rychtera przez Władysława Syrokomlę, Wilno, nakładem A[ntoniego] Marcinowskiego.
- RYCHTER, J[AN] B[OGUSŁAW], 1859: *O Inie towarowym Litewskim, czyli Informacja o sprzedaży lnu, tak dla właścicieli ziemskich jako i rządców ich majątności*, edycja druga, poprzedzona zarysem życia Jana B[ogusława] Rychtera przez Władysława Syrokomlę, Wilno, nakładem Mindelsohna Księgarza.
- SYROKOMLA, WŁADYSŁAW, 1855: „Zarys życia Jana B[ogusława] Rychtera, byłego Redaktora *Wiadomości Brukowych Wileńskich*“, J[an] B[ogusław] Rychter, *O Inie towarowym Litewskim, czyli Informacja o sprzedaży lnu, tak dla właścicieli ziemskich jako i rządców ich majątności*, edycja druga, poprzedzona zarysem życia Jana B[ogusława] Rychtera przez Władysława Syrokomlę, Wilno, nakładem A[ntoniego] Marcinowskiego, [5]–36.
- SYROKOMLA, WŁADYSŁAW, 1859: „Zarys życia Jana B[ogusława] Rychtera, byłego Redaktora *Wiadomości Brukowych Wileńskich*“, J[an] B[ogusław] Rychter, *O Inie towarowym Litewskim, czyli Informacja o sprzedaży lnu, tak dla właścicieli ziemskich jako i rządców ich majątności*, edycja druga¹⁶⁷, poprzedzona zarysem życia Jana B[ogusława] Rychtera przez Władysława Syrokomlę, Wilno, nakładem Mindelsohna Księgarza, [5]–36.
- VERGILIJUS, 2015: *Bukolikos, Georgikos. Enėjidė*, iš lotynų kalbos vertė Antanas Rukša, sudarė ir įvadinį straipsnį parašė Audronė Kučinskienė, Vilnius: Societas Classica.
- VYŠNIAUSKAITĖ, A[NGELĖ], 1977: „Lietuvos valstiečių linininkystė“, A[ngelė] Vyšniauskaitė, J[anina] Laniauskaitė, *Valstiečių linininkystė ir transportas (Iš lietuvių kultūros istorijos 9)*, Vilnius: Mokslo, 7–[138].
- VYŠNIAUSKAITĖ, ANGELĖ, 1994: *Lietuviai IX a.–XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- WOLFGANG, JAN FRYDERYK, 1818: „Uwagi nad nowemi sposobami wyrabiania lnu i konopi bez moczenia“, *Dziennik Wileński* 1, 440–446.

167 Sic! Turėtų būti „trzecia“, t. y. trečioji laida.

Reda Griškaitė

“WRITING OF EVERYDAY” AS A SIGN OF THE CREATIVE
EXPRESSION OF PROVINCIAL INTELLECTUALS (AN EXAMPLE
OF THE ŠIAURIAI ESTATE OWNER TEODOR NARBUTT)

Summary

In contrast to his historical and fictional writings, works on agriculture by the well-known author Teodor Mateusz Ostyk-Narbutt (1784–1864) of *Deeds of the Lithuanian Nation* (*Dzieje narodu Litewskiego*, Wilno, 1835, 1837–1841; further – DNL) have not received much scholarly attention. Of course, ethnologists could not miss publications such as Narbutt’s book *Cultivation of Flax, Cannabis, and Other Fibrous Plants* [...] (*Uprawa lnu, konopi i innych roślin włóknodajnych* [...], Wilno, 1833), but they were merely interested in the practices described by Narbutt and not the phenomenon of his creative activity.

“Paper is a soil, and the quill is a plough” – Władysław Syrokomla (Ludwik Kondratowicz, 1823–1862) found these words inscribed on a manuscript that remained after the death of an alumnus of Imperial Vilnius (Pol. *Wilno*, Rus. *Вильна*) University, Jan Bogusław Rychter (1787–1854), who was a physiocrat, a professional steward of estates, a writer, a journalist, a member of the “Rascals” (“Szubrawcy”) organization, and a Freemason. Syrokomla was delighted that this estate owner and writer worked for the sake of his land equally well with a quill as with a plough. The same may be said about Narbutt, the owner of Šiauriai (Pol. *Szawry*, Rus. *Шавры*) estate (860 *desiatin*) in Lyda County in Grodno Province (after 1843 part of Vilnius Province). Besides the study of flax and cannabis cultivation already mentioned (the first manifestation of this book was Narbutt winning a Vilnius University competition on new methods of cultivating flax and cannabis), Narbutt published at least ten texts on agriculture in Vilnius periodicals of 1828–1830. In all of these works we can also sense Narbutt as a historian, an attentive reader of old documents. The initial pages of *Cultivation of Flax, Cannabis, and Other Fibrous Plants* showed that the author was not just an estate owner and a farmer, but also an author of the future DNL: Narbutt took care to present the cultivation of fibrous plants, especially of flax, in their historical context, to show that these crafts, especially the production of linen, had very old traditions in Lithuania, and that information on them can be found both in old chronicles and in Lithuanian mythology. Although at first glance it might seem the story covers only one small part of the Šiauriai estate’s farming activity, the cultivation of fibrous plants, the narration simultaneously draws a picture of a very unusual estate. It is not only an estate—it is an archive, a place in which historical works are written, and also an estate / laboratory in which experiments constantly take place.

An estate owner of the first half of the nineteenth century was motivated to write about agriculture—in this case, about the cultivation and processing of fibrous plants—by many factors: the revolution in European industry that started with the revolution in textile technologies, the expansion of the sciences of agriculture and botany, the market competition at the time for cotton and linen, etc. The new technologies could enable an improved econ-

omy and strengthen the estate farms. Social and philanthropic aspects were also significant—the conditions of serfs depended on the estate economy. An estate owner's writing fulfilled both an educational and a patriotic mission. Vilnius University professors had a great deal of influence here as well, as they were teaching their students to never put aside their quills (whatever fate brought them), and the secret or semi-secret societies (primarily the "Rascals" and the Freemasons). Both showed interest in the progress of their country; they advocated mastering foreign agricultural and technological experience, experimenting themselves and spreading their knowledge not only within the organizations but in the press as well. They both constantly emphasized concern for other people, especially the poor and weaker.

The active encouragement to spread progress, to write about the agricultural experience, to experiment, and to write original works (not merely translate the texts of foreigners) was felt even following the closure of secret societies in 1822. The idea that concern for agriculture was also concern for the entire country was promoted even more insistently. In other words, this type of literature might have been produced both by duty and necessity. The patriotic motive of both farming and *writing about it* becomes more and more obvious: even though the experience of other countries should not be rejected, one cannot farm in Lithuania either "in only the German," "in only the Swiss," "in only the French," or "in only the English."

All these reasons might have governed Narbut's attention to agricultural topics. Even if he always gave preference to historical and fictional writings, he could not avoid experimenting, even less so, writing on these topics, due to his passion for science, due to his education in mathematics, engineering, and architecture at Vilnius University, due to his lengthy experience in farming, due to his innate curiosity and universality (from translations of Horace to architectural projects for churches), due to his membership in philanthropic organizations, and due to the practical calculations of an estate farmer. One gets the impression that he created material and psychological comfort on his estate as indispensable condition for intellectual work. Of course, today we may look at these "estate" writings of Narbut more simply as the "everyday writing" of the Šiauriai estate. Indeed, in these writings we find information on both agricultural practices and on the social and emotional relations on the estate.

We do not have information about the contemporary evaluations of these publications by Narbut. The only echo is a file preserved in the Historical State Archive of Lithuania about Narbut's work submitted for the competition mentioned above, and a brief item by an anonymous author in the magazine *Scientific Images and Deliberations (Wizerunki i Roztrząsania Naukowe)* about the book *Cultivation of Flax, Cannabis, and Other Fibrous Plants* just after its publication. Of course, many authors were writing about the cultivation of fibrous plants, both before and after Narbut, but the estate owner of Šiauriai had one advantage: he matched his farming experience to his constant practice of inventing, as well as to his capabilities as a historian, and all of this rendered his texts unique. In this sense, Narbut's writings can be paralleled only with the farming booklets by Simonas Daukantas published a few decades later. The theme of flax and linen interested Narbut his entire life.

The book *Cultivation of Flax, Cannabis, and Other Fibrous Plants* was published less than a year after the closure of Vilnius University (the decree of closure was signed on May 1, 1832, and censor Michał Oczapowski allowed publication of the book on January 28, 1833). Therefore in a sense this was a reminder of the university's name, a modest monument of remembrance with a subtle subtext (epitaph) about the concern this institution had for the prosperity of the country.

Jan Bogusław Rychter explicated the idea that the writing of so-called booklets of farming was at the same time writing the history of the country, since the booklets embodied a generalization of multiple centuries and the experiences of multiple generations. The book *Cultivation of Flax, Cannabis, and Other Fibrous Plants* was also a generalization of this lengthy experience, so it was a little fragment of the history of this country. In a couple of years, Narbutt would start publishing a much more complicated synthesis, a generalization of the historical experience of the entire nation. It is hard to compare this comparatively small book of 168 pages to the multivolume work of 5136 pages, but more broadly they both were a writing of the history of Lithuania.

REDA GRIŠKAITĖ
XIX amžiaus istorijos skyrius
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius, Lietuva
el. p.: redahistoria@gmail.com

Gauta 2016 m. rugpjūčio 23 d.